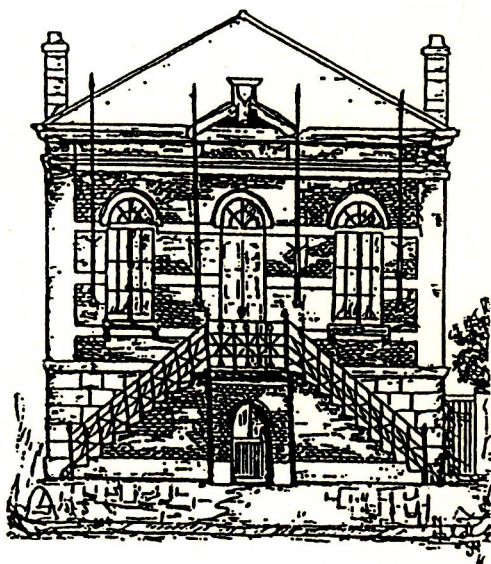

van wirskante

orgaan van heemkundering 'amalia van solms', baarle-herzog-nassau

jaargang 12, no.4
december 1997

Heemkundekring 'Amalia van Solms' stelt zich ten doel zich actief bezig te houden met het erfgoed van onze gemeenten met de bedoeling:

- onze kennis ervan te vergroten
- het waardevolle uit vroegere tijden te behouden en te beschermen
- de verzamelde gegevens vast te leggen voor het nageslacht.

De kring verzamelt hiertoe informatie over velerlei onderwerpen uit de historie van Baarle, Castelré, Ulicoten en Zondereigen in de ruimste zin des woords.

Heemkundekring 'Amalia van Solms'

'Heemhuis'

Kerkstraat 4

2387 Baarle-Hertog (B)

Bankrelaties:

Rabobank Baarle-Nassau e.o. rekening: 10.38.94.969

CERA bank Baarle-Hertog rekening: 733-3023880-32

Overname van artikelen of gedeelten ervan is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur.

van wirskaante

orgaan van Heemkundekring 'Amalia van Solms'
Baarle-Hertog-Nassau

verschijnt 4x per jaar

redactie: Piet van der Flaas, Herman Janssen, Fons Raeijmaekers,
Antoon van Tuijl en Ed Ragas (eindredactie).

Tekeningen: Antoon van Tuijl.

12e jaargang no.4

december 1997

inhoud

voorwoord	A. Jacobs	98
Luchtbeschermingsdienst Baarle	P. van der Flaas	100
Bedreigde veiligheid (11)	H. Janssen	103
Kasteelmennekes van Wortel	P. van der Flaas	107
Dr. Jan Renier Snieders	H. Janssen	109
Twee slangensoorten in Nederland	P. van der Flaas	118
Merkwaardigheden (15)	C.M. Ermes	121
Heksenwandeling	P. van der Flaas	125
Heksenverhalen	H. Janssen	127
Arme Amalia (26)	A. van Tuijl	133
Amalia's Leesplank (1)	L. Luijten	135
Studiereis naar Mfinster	H. Janssen	138
BiDoC, stand van zaken		139
Activiteiten 1998		141
Lezing van A.P. de Jong	P. van der Flaas	145
Oorlogsmuseum in Oostburg	P. van der Flaas	148

VOORWOORD

Op zondag 26 oktober jl. kwam er een eind aan de zomertijd. De klok werd een uur teruggezet en het werd natuurlijk gewoon een uur eerder donker. Als het vroeger donker wordt, zitten we eerder binnen en komen de gezellige najaars- en feestavonden er aan. Zo op het eind van het jaar feesten we immers wat af zoals met Sinterklaas, Kerstdagen en Oud en Nieuw. Maar tevens sluiten we hiermede ook een jaar af. Een actief verenigingsjaar waarop we als vereniging met trots terug kunnen kijken. Vele van onze leden hebben zich ingezet voor de vereniging, op bestuurlijk of op organisatorisch vlak. Gelukkig groeit de belangstelling onder de leden nog steeds voor de activiteiten die door de activiteitencommissie georganiseerd worden. De belangstelling is er niet alleen voor de activiteiten maar ook willen meer leden actief meewerken in een van de vele werkgroepen die we kennen. Dat is een goede ontwikkeling en voor die leden zal er in 1998 zeker genoeg werk aan de winkel zijn.

Afgelopen kwartaal zijn we actief bezig geweest met quizzes. Niet alleen met de plaatselijke verenigingen maar ook in regionaal verband. Plaatselijk was de score uitstekend. Regionaal verging het ons minder goed. Voor onze eerste heksenwandeling was grote belangstelling. Niet alleen van onze leden maar ook waren er verschillende Baalse heksen uit hun schuilplaats gekomen om dit mee te maken. Het werd een bijzondere avond met stallantaarns, volle maan, wind, regen, drankjes, heksenverhalen en heksensoep. De samenwerking op deze avond met de leden van het Enclave Theater was prima en zeker voor herhaling vatbaar.

Het najaar is ook de tijd voor de verkoop van onze elfde heemkalender. De werkgroep heeft er weer een leuke kalender van gemaakt die geheel in het teken staat van onze enclaves. Wij hopen met onze kalenderverkoop, zeg maar onze donateursactie, toch weer zo'n 1500 kalenders aan de man/vrouw te brengen. Verkopers en kopers allemaal hartelijk bedankt.

Onze activiteiten van 1998 zullen in het teken staan van "800 jaar Enclaves" en "350 jaar vrede van Munster". Beide activiteiten worden ondersteund door een tentoonstelling over deze twee belangrijke gebeurtenissen uit onze geschiedenis. In het kader van "350 jaar vrede van Munster" organiseert onze vereniging in samenwerking met het Verbond van Heemkunde op zaterdag 3 oktober 1998 de Landdag. Deze landdag zal geheel in het teken staan van 350 jaar vrede van Munster. Een delegatie van onze vereniging heeft onlangs een bezoek gebracht aan de stad Munster om de eerste contacten te leggen voor uitwisseling en samenwerking voor deze landdag. Onze delegatie kwam terug met veel informatie en met de overtuiging dat er nog heel veel werk verzet moet worden om deze landdag tot een succes te maken. Leden die hieraan mee willen helpen kunnen zich hiervoor bij het bestuur aanmelden. U bent van harte welkom.

Als U dit leest zit het jaar 1997 er ver op. Ik hoop dat het jaar voor U gebracht heeft wat U ervan verwacht had. Als voorzitter kan ik met mijn bestuur terug kijken op een geslaagd heemkundig 1997. Laten we samen zo verder gaan in 1998.

Als afsluiting voor iedereen de beste wensen en een goede gezondheid voor het nieuwe jaar.

Tot ziens op onze Nieuwjaarsreceptie op zondag 4 januari 1998.

Uw voorzitter,
Ad Jacobs.

De luchtbeschermingsdienst in Baarle 1936-1945

P. van der Flaas

Reeds in 1936 werd in Nederland begonnen met de dienst luchtbescherming. De dienst werd in het leven geroepen om het volk voor te lichten over de eventuele gevaren die ons vanuit de lucht zouden kunnen bedreigen. Een onderdeel van de dienst luchtbescherming was de dienst luchtwachters. In Baarle hadden we niet zo'n dienst, maar in het naburige Alphen had men wel een luchtwachtpost ingericht. Verder waren die luchtwachtdiensten in alle grote steden. De luchtwachters moesten het overvliegen van vijandelijke vliegtuigen rapporteren. Vooral in de zgn. neutraliteitsperiode kwamen er nogal eens vreemde vliegtuigen boven ons land. Meestal waren dit Duitse of Engelse vliegtuigen. Engeland en Duitsland waren al in oorlog met elkaar sinds de inval in Polen in september 1939.

De luchtbeschermingsdienst werd per plaats georganiseerd. Elk buurtschap kreeg een blokhoofd die verantwoordelijk was voor een depot met hulpmaterialen en voor de controle. De blokhoofden en hun vervangers moesten cursussen volgen en leerden welke veiligheidsmaatregelen allemaal genomen moesten worden. In de dagbladen verschenen aankondigingen van de Rijksoverheid en daarin werden allerlei tips gegeven wat men moest doen bij luchtgevaar.

Zo werden de mensen opgeroepen om op hun zolder een bak gevuld met zand en een schep neer te zetten. Ook enkele emmers water en een zgn. vuurzweep waren voorzien om een beginnende zolderbrand te lijf te gaan. In de steden begon men met de bouw van schuilkelders voor de bevolking. Er werd ook een orgaan uitgegeven dat maandelijks verscheen onder de naam Luchtgevaar. Het verscheen tot in de oorlog. In 1943 kostte een jaarabonnement een gulden!

Verduistering

Zodra de Duitsers ons land hadden bezet, kwam er een verordening dat in verband met het luchtgevaar alles zo grondig mogelijk moest worden verduisterd. Men moest de verlichting van de fiets zelfs aanpassen. Er kwam een kapje in de handel die over de fietslantaarn kon worden heen geschoven. In het midden van het kapje was nog een smalle spleet opengelaten waardoor nog een sprankeltje licht doorheen kwam.

Ook de woning moest verduisterd worden. Dat gaf meer problemen. Er is in die tijd wat gevloekt voordat men zover was. Zelf hadden we thuis lichtgas uit een stalen bus. Het gas brandde met een zacht zoemend geluid in een kousje. Dit kousje kon je beter niet aanraken, want bij de minste aanraking verpulverde het onmiddellijk en dan zat je zonder licht. Deze gaslamp gaf een zeer helder wit licht. We hadden alleen in de huiskamer licht, zodat voor ons het verduisteren nogal meeviel. We hadden ook enkele kippenhokken en die aanpassing kostte wat meer moeite. Landbouwers die elektriciteit hadden en huis, schuur en stallingen moesten aanpassen, hadden beduidend meer tijd en spullen nodig. Verduisteren van woonkamerramen en stalramen kon met zwart papier, donker gekleurde textiel, luiken, rolgordijnen, houten schotten, enz., teveel om op te noemen.

Er is in die tijd wat afgetimmerd, gezaagd en opgemeten. Men ging dan vaak naar de burens kijken wat die ervan terecht brachten en of die misschien oplossingen bedacht hadden. Wij zelf hadden geluk, want ons huis was rondom voorzien van rolluiken. Het werd een vaste gewoonte om 's avonds eens rond het huis te lopen om te kijken of er misschien nog door een kier wat licht naar buiten scheen.

Controle

Het blokhoofd verantwoordelijk voor ons buurtschap (Chaamseweg) was Willem Put. Die stelde ook de beurtrol op voor de buurtbewoners die mee moesten helpen bij de controle op de verduisteringsmaatregel. Mijn vader is regelmatig met een buur 's nachts op pad geweest. Men moest dan een aantal uren dienst doen. Het blokhoofd die af en toe ook zijn ronde maakte, was een gemoedelijk persoon. Hij nam het niet zo nauw. Bij het blokhoofd thuis waren er helmen en gasmaskers in depot opgeslagen, die bij eventuele calamiteiten ter beschikking stonden. Bijvoorbeeld om een brand te lijf te gaan.

Ook de weinige straatlantaarns in ons dorp moesten worden aangepast. Ze werden zwart gemaakt. Een bekend verschijnsel in het straatbeeld was de zogenaamde 'knijpkat'. Dit apparaat paste ongeveer in de palm van je hand. Bovenop zat een soort hendel die je op en neer moest bewegen en die dan een soort dynamo aandreef. Er kwam dan behalve een straaltje licht ook een geluid uit dat alle huisdieren op de loop joeg. Het leek wel kattengejank, vandaar de naam 'knijpkat'. In die verduisteringsperiode zijn in Amsterdam, met zijn vele grachten, jaarlijks tientallen mensen verdronken die in het pikkedonker van de weg af sukkelde en in een gracht belandden. Redders op de kant konden

niets uitrichten, want ook zij zagen geen steek. Zo zijn tientallen mensen jammerlijk verdronken.

In 1944 hadden wij bij ons op de heide een vijftal ronde hopen gevuld met hout om er houtskool van te maken. De bovenzijde van die hoop was open en daardoor scheen een rode gloed van het smeulend vuur naar buiten. Die gloed was vanaf het land niet te zien, maar de piloten van Gilze Rijen hadden de rode gloed wel opgemerkt. Ze meldden dit aan hun basiscommandant op Gilze. Ze hadden ook uitgezocht dat die rode gloed ergens bij ons vandaan moest komen. Op een dag kwam er dan ook een Duits officier, een bullebak van een vent, die ons via een tolk opdroeg om meteen een afdakje boven het smeulend vuur te maken.

Dat waren zo enkele herinneringen uit de tijd van het 'luchtgevaar'.

Het bestuur wenst alle leden en
hun familie

een gelukkig kerstfeest

&

een gezond en voorspoedig
1998

Bedreigde veiligheid (11)

Herman Janssen

Oneerlijke praktijken

Vorige aflevering bespraken we een groot aantal diefstallen uit de vorige eeuw en eindigden we met de laffe roofoverval op het gezin van Bernard van den Heuvel (Postel, Ulicoten). Negen daders, waaronder drie vrouwen, werden opgepakt en op 27 mei 1822 berecht voor het Assisenhof van Antwerpen. Alle negen waren ze afkomstig van Turnhout.

Op 30 juli 1843 werd winkelier Johannes Beyer in de luren gelegd door een onbekende die zich aanmeldde als de knecht van de burgemeester van Baarle-Nassau. Hij vroeg en verkreeg zonder betaling volgende stoffen:

- 8 ellen zwart gebrand Turks leer à 35 cent per el
- 7 ellen gestreept nanking (zijde) à 26,5 cent per el

Burgemeester A. van Baal besliste op 13 maart 1847 op twee zondagen zowel te Baarle, Castelré als Ulicoten een publikatie af te kondigen en aan te plakken. Daarin waarschuwde hij de bevolking voor het aannemen van verminkte of gesnoelde munten. Volgende gesnoelde munten zouden niet meer aanvaard worden op publieke kantoren: stukken van 26 stuivers, 13 stuivers, 6 en een halve stuiver, oude schellingen en zes halven (koers tegen 25 centen). Vroeger kwam de waarde van een munt overeen met de reële waarde van het daarvoor gebruikte metaal. Bedriegers sneden er stukjes af, waardoor de munten in waarde verminderden.

Op 6 juli 1841 betaalde Franciscus Bax met twee Zeeuwse rijksdaalders, die snoeisporen vertoonden. Blijkbaar was er sprake van vakwerk, want de munten waren nadien opnieuw gerand. Bax beweerde de munten ontvangen te hebben van Franciscus Marijnissen, bouwman te Weelde en zoon van de voormalige burgemeester aldaar. Daags daarna kwamen verscheidene vertegenwoordigers van de rechtbank van Breda naar het raadhuis van Baarle-Nassau voor overleg. Er werd blijkbaar zwaar getild aan deze zaak.

Antonie van den Broek, bouwman, bood op 23 april 1846 een vals stuk van 25 centen aan in het kantoor van de rijksbelastingen. De munt vermeldde het jaartal 1825 en was afkomstig van Franciscus Snoeys, die in België woonde. Een

ander geval van muntvervalsing dateert van 29 maart 1827. De brigadier der marechaussee arresteerde drie vrouwen en voerde hen naar de gevangenis van Breda. Het betrof de dochter van Antonie Kniknie, die centen na toevoeging van kwik liet doorgaan voor stukken van 25 cent. De gezusters Maria en Petronella Lambregts zaten mee in het komplot: zij gaven het geld uit.

Een veelbesproken zaak was die van Hermanus Kessels, woonachtig in Baarle-Nassau en ontvanger der directe belastingen van het arrondissement Weelde. Hij was 28 jaar oud en gehuwd met Alida Cornelia Snethlage. Op zaterdag 1 juni 1822 hield hij zitdag in Arendonk en vertrok vandaar omstreeks 19u te paard naar Baarle. Hij vorderde maar langzaam: voor zich, op de hals van het paard, hield hij verscheidene registers en een zware portefeuille die gouden, zilveren en andere munten bevatte ter waarde van maar liefst f3.158,25: een fortuin in die dagen.

Rond 21u stopte hij een kwartiertje bij herbergier Piggen in Weelde. Daarna vertrok hij langs de gewone weg (de Dijk) naar Baarle. Niet ver van de waterloop, ongeveer halverwege de nieuw geschoten dijk, werd er tweemaal kort na elkaar gevraagd met een geweer of pistool. Kessels werd geraakt in de linkerbil en tuimelde van zijn paard. Twee onbekende mannen met blauwe kielen sprongen tevoorschijn. De ontvanger werd bij de nek gegrepen en op de rug gelegd. Een overvalder met zwart haar zette zich schrijdelings bovenop hem. Een knie werd op zijn linkerarm geplaatst en hij kreeg een mes op de borst. Kessels schreeuwde geweldig om hulp maar hij werd afgesnauwd met de woorden: "zwijgt of ik maak u kapot". De tweede aanrander greep intussen het paard met de toom. De valies met het geld werd te zwaar bevonden waarna het paard de heide werd ingeleid. Omdat in de verte een hond begon te blaffen, werd de ontvanger losgelaten. De overvallers vluchtten weg en verdwenen met het paard uit het oog. Kessels was niet in staat om op te staan. Hij legde zich neer in de droge sloot naast de dijk en begon luidkeels om hulp te roepen...

Intussen was zijn vrouw ongerust geworden: haar man had beloofd om 20u of kort daarna thuis te komen. Ze ging Michiels (aan de Kerk) vragen om haar man mee tegemoet te gaan, maar de deur bleef gesloten zodat ze vermoedde dat er niemand thuis was. Daarom ging mevrouw Kessels helemaal alleen een eindje op weg. Aan de Lievekenshoek kwam ze bij een arm, vervallen huisje. De bewoner stond buiten in zijn hemd. Hij had de ontvanger niet gezien. Vermits Alida niet alleen verder dierf, keerde ze terug en klopte ze opnieuw aan bij dhr. Michiels. Hij lag te bed en stond op. "Michiels, doet mij het plezier en gaat met mij mijn man zoeken, ik ben in de uiterste ongerustheid..." Ze werd gesust

met de woorden: "Wees maar niet ongerust, de man zal denkelijk over Turnhout gereden zijn en laat zijn affaire verrigt hebben." Vol ongeduld liep ze naar haar woning om haar huisgenoot, de 40-jarige Antonie Martel, op te roepen.

Rond 23u vertrokken ze richting Weelde. Voorbij de woning van Michiel Kokx kwamen ze het losgebroken paard van Kessels tegen. Martel slaagde er niet in om het op te vangen. Hij vermoedde dat de ontvanger "ruiter in het zand gespeeld had". Ze stapten verder tot halverwege het huis van Andries Jansen en de Landrijt. Links van de weg vonden ze daar "Manus" in de sloot. Hij had er ongeveer drie kwartier gelegen. Hermanus Kessels stuurde Martel achter het paard aan. Bij het huis van Adriaan Vriens kwam hij Michiels tegen die hem meldde dat het paard thuis in de stal stond. Ondertussen nam Alida haar man onder de arm en samen strompelden ze tot bij Andries Jansen. Die liet zijn zoon het echtpaar met de ossenkar naar huis voeren, waarna de veldwachter op de hoogte werd gebracht.

Andries Westenberg, de 28-jarige veldwachter van Baarle-Nassau, wekte tussen 01 en 02u zijn Hertogse collega, de 45-jarige Pieter Olyslagers: "Staat eens gauw op, daar is een groot malheur gebeurd, den Brabandsche ontvanger is aangedaan geweest en heeft drie kogels door zijn lijf." Huisgenoot Adriaan Havermans besloot mee te gaan en samen trokken ze gewapend naar het huis van Kessels. Hij lag gewond op zijn bed en werd verzorgd door dokter van Dongen en chirurgijn Grauls, beiden van Baarle. Later zou ook chirurgijn Lanen van Turnhout nog langskomen. Volgens de ontvanger vond de overval plaats "in den eersten berg die hol uitgeladen is van hier afkomende, aan deze zeide van het loopje".

De veldwachters konden rekenen op de dienstdoende nachtwachten van Baarle-Hertog (Adriaan Tuytelaars, Jan Sprangers, Jan Batist Kokke en Willem van Eeten) en van Baarle-Nassau (Willem Jespers, Jacobus Thomasse, Cornelis Krijnen en Cornelis Nuys). Laatstgenoemde werd naar Groot Bedaf gestuurd om daar de wacht aan te zeggen. De rest vertrok naar de plaats van de misdaad. Zeer nauwkeurig werd gespeurd naar spoorslag van mensen of paarden. Tegen het einde van de dijk, op ongeveer 300 treden van het huis van Andries Jansen, werd de plek teruggevonden waar Kessels in de sloot had gelegen. Er was geen spoorslag van een paard op de heide, wel leidde een vers spoor richting Baarle: het paard werd geleid door iemand met een hoefijzertje onder de schoenen. Olyslagers nam met een strohalm de maat. Op ongeveer 25 treden werd een leren zak teruggevonden met registers en papieren. Alles was nog behoorlijk toegebonden. Op kleine afstand lag de openge-

sneden geldkoffer. Alle bewijsstukken, inclusief "de vest, callecon en broek" van de gewonde, werden in beslag genomen en in het raadhuis bewaard.

De burgemeester van Weelde, de gouverneur en de substituut officier bij de civiele rechtbank van Breda werden verwittigd. Alles werd in het werk gesteld om de daders te ontdekken, doch tevergeefs. Wel werden in de kant van de gracht twee zakken met geld ontdekt, ongeveer 500 à 600 gulden. De zakken werden door twee leden van de raad en door de secretaris verzegeld en bij de overige bewijsstukken op het secretariaat gedeponereerd. Een tweede navorsing met veel manschappen bleef vruchteloos, evenals de continue observatie en bewaking van de nabije omgeving. Op het gemeentehuis werden brieven bezorgd van De Fierlant (ontvanger van het arrondissement Turnhout) en Guyot (directeur der directe belastingen van de provincie Antwerpen). Laatstgenoemde bood aan om controleur Dewael te laten helpen bij het onderzoek. Op 5 juni werd de plaats van de misdaad opnieuw onderzocht, dit keer door de wachtmeester der marechaussee van Tilburg. Hij maakte daarbij gebruik van de laarzen van Kessels en van een voorste en een achterste hoefijzer van diens paard.

Nog voor er resultaten van dit onderzoek bekend waren, had burgemeester Hendrixx van Baarle-Nassau belangrijk nieuws te melden aan de substituut officier die het onderzoek leidde. Hij had de veldwachter van Weelde gesproken. Die mocht alleen schriftelijk verslag uitbrengen bij zijn oversten, de burgemeester van Weelde en de commissaris van het district Turnhout. Voor de juiste details moest bijgevolg een expeditie worden aangevraagd. De veldwachter van Weelde vertelde dat hij erin geslaagd was de voetslag van het paard van de ontvanger te volgen vanaf de herberg van Piggen. Kessels ging niet langs de dijk zoals hij beweerde, maar sloeg rechts van de baan de heide in zonder een spoor of voetpad te volgen. Aan de kant van het bos van Jan Baptist van Dijck werd het paard vastgemaakt aan een tak en stapte de ruiter af. Hij bevond zich toen vlakbij de plaats waar de twee zakken met geld zijn teruggevonden! Vermoed werd dat de gewonde zelf de dader was van de overval. Op 24 juni 1822 werden Kessels, zijn vrouw en Martel gedagvaard. Op 26 juli werd gemeld dat de zaak Kessels voorlopig zonder vervolging bleef, niet omdat de onschuld van de ontvanger was bewezen, maar omdat de bewijzen van zijn schuld niet overtuigend genoeg waren...

Bron: GABN voorlopige inv. nrs. 1017, 1065, 1069 en 1088.

De kasteelmennekes van Wortel

P. van der Flaas

Meer dan de helft van het grondgebied van de gemeente Wortel wordt ingenomen de Rijksweldadigheidskolonie voor landlopers. Het domein van de kolonie is ca. 600 hectaren groot. Er liggen kaarsrechte lanen in die worden omzoomd door kaarsrechte eiken, beuken en kastanjebomen. Het domein is gelegen langs de Nederlandse grens met Castelré. Wanneer men het Castels Baantje volgt, dan heeft men na ca. 100 meter aan de linkerzijde een ijzeren poort met twee stenen kolommen. Als men die poort doorgaat en men slaat rechtsaf dan komt men bij het Bootjesven. Dit is een uitgediept ven met roeibootjes en hokjes om je verkleden voor een zwempartij. In de zomer was dit altijd een drukbezocht recreatiegebied.

In het najaar ging men er beukenootjes en kastanjes rapen. Ging men na het bootjesven linksaf dan kwam men langs de kolonie met zijn imposante gebouwen. Rechts was een boerderij met stallingen en schuren. Men had er prachtig stamboekvee. Melk werd op eigen bedrijf verwerkt tot diverse producten. Het was een modelboerderij waar men de laatste snufjes op landbouwgebied toepaste. Links en rechts van de brede laan bij de boerderij waren de huizen voor het personeel van de bewakings- en administratieve diensten. Het was hier goed wonen in de prachtige omgeving met zijn bossen.

Straffen

In België werd men in tegenstelling tot Nederland niet bestraft voor het feit dat men bedelde. Het werd niet als een overtreding beschouwd. Daartegenover stond dat het veinzen van lichamelijke gebreken, het dragen van een vermomming, het bezitten van wapens of inbrekersgereedschap, het uiten van bedreigingen, het bedelen in groepsverband en het binnentreden zonder toestemming van iemands eigendom waren wel strafbare feiten. De straffen varieerden van acht dagen tot vijf jaar gevangenisstraf. Deze straffen werden uitgezeten in de strafkolonie van Merksplas.

Als men niet kon aantonen dat men een bedrag voor de eerste levensbehoeften bij zich had, werd beschouwd als landloper. In vroeger tijden moest men minstens 20 frank op zak hebben. Zo niet, dan werd men op transport gezet naar Wortel Kolonie. Het aantal landlopers dat hier verbleef schommelde zo tussen de twee- tot driehonderd. In de kolonie gebruikte men een eigen muntsoort, die

men in de kantline kon besteden. De landlopers werden tewerk gesteld in de landbouw of in de timmerfabriek. 's Winters werd gewerkt aan het onderhoud van de omliggende bossen. Als ontspanning kon men er o.a. sporten, bijvoorbeeld voetballen. Het regime in Wortel Kolonie was niet zo streng als in de strafkolonie van Merksplas. Af en toe knepen er wel eens landlopers tussenuit, alleen of in groepjes.

Vroeger woonden wij temidden van de bossen. Als we als klein kind eens wat hadden uitgevreten, dan dreigde ons moeder met: 'Als ge niet beter oppast, geven we u nog eens mee aan de kasteelmennekes'. Dat was voldoende om je als klein kind de schrik op het lijf te jagen. Ik herinner me nog dat op een mooie zomerdag ergens aan het begin van de jaren dertig eens een man of vijf de berg overkwamen en zo op ons erf stonden. Ik, kleine dreumes, dook bij ons moeder onder de rokken, want nu stond het te gebeuren! Nu stonden ze bij ons op het erf, ze hadden hun blauw-witte gevangeniskledij nog aan. Ik dorst ze niet aan te kijken. Ze vroegen om water, want ze hadden dorst gekregen van hun wandeling. Mijn moeder bracht me naar binnen. Ze pompte water en nam enkele kommen mee. De 'kasteelmennekes' dronken de emmer tot op de bodem leeg, bedankten ons moeder en zetten hun tocht voort. De krant meldde een paar dagen later dat ze bij Gilze opgepakt waren.

Onze buurman Peet Olieslagers heeft eens iets van de 'kasteelmennekes' meegemaakt. Bij hem waren op een gegeven moment enkele landmeters in de kost. De landmeters waren belast met het vaststellen van de landsgrenzen rond Castelré. Het was hartje zomer. Ze ontdeden zich van hun kleding en werkten in hun zwembroek. Toen ze 's avonds na hun werk hun kleding weer wilden aandoen, bleek die verdwenen te zijn en ervoor in de plaats lag de bekende blauw-witte kledij van de 'kasteelmennekes'. Er restte hun niets anders dan die kleding maar aan te trekken en naar hun kosthuis te gaan. Ze deden aangifte van diefstal. Peet Olieslagers had de grootste lol natuurlijk! 's Morgens Rijksambtenaar en 's avonds gevangenisboef! Het zal je maar overkomen.

dr. Jan Renier Snieders

Herman Janssen

Bij het ontruimen van het vergaderlokaal voor de werkgroepen (voorheen telefooncentrale) stootte ik op een doos met o.a. oude romans van Renier Snieders. Deze boeken waren volgens de stempels op elk titelblad afkomstig uit "huize Vijverhof" in Ulicoten, de woonst van het "Oud-Hoofd der School, J.C. Baijens". De verhalen zijn nog "goed leesbaar" en bevatten voor heemkundigen uiterst waardevolle gegevens. Alvorens uit deze werken te citeren, wil ik graag de schrijver introduceren.

Jan Renier Snieders werd geboren in Bladel op 22 november 1812. Hij studeerde medicijnen te Leuven en studeerde af in 1838, waarna hij zich als geneesheer vestigde in de Otterstraat te Turnhout. Bij een uitgebreide praktijk en het ambt van wetsdokter, voegde de geneesheer de verzorging der armen van het bureel van weldadigheid en de gezondheidsdienst in de gevangenis, het gasthuis, het H. Graf-gesticht en het godshuis van grijsaards en wezen.

Snieders speelde een grote rol in het culturele leven van de stad. Hij was voorzitter van het Davidsfonds en schreef zelf heel wat romans over het Kempische dorpsleven, waarin hij zijn onbedorven heem met onbetwistbaar talent beschreef. Zijn stijl was zuiver en kleurrijk, zijn verteltrant vlot. De humor nam een aanzienlijke plaats in. Nochtans kende de dokter in zijn leven veel tegenslagen: zijn dochters overleden achtereenvolgens in 1864, 1870 en 1888. Zijn vrouw stierf in 1883 en één van zijn twee zonen kwam in 1884 bij een brand om het leven.

Samen met zijn jongere broer August en met Hendrik Conscience was Jan Renier Snieders één der grootste volksschrijvers van het herlevende Vlaanderen. Hij schreef enigszins in de trant van Conscience: even conservatief, maar realistischer, bezadigder en minder idealiserend van toon. Na 1870 kreeg zijn oeuvre een uitgesproken rooms-katholieke tendens en trok hij van leer tegen de geuzen die ten tijde van de Schoolstrijd de religieuze tradities van zijn volk belaagden. In 1887 werd hij benoemd tot eredokter in de wijsbegeerte en letteren aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Dr. J. Renier Snieders overleed in Turnhout op 9 april 1888. Op initiatief van het Davidsfonds en in aanwezigheid van Stijn Streuvels werd op 14 september 1930 een monument voor hem onthuld op het Patersplein.

portret van Jan Snieders

BLADEL
22 November 1812

TURNHOUT
9 April 1888 (+)

Fragmenten uit: "Bij de boeren (zedenschets uit de Brabantse Kempen)", 1884:

Hooge linden met groene kruinen staan om het kerkhof; daarboven komt de gouden torenhaan over het dorp heen kijken. De huizen liggen rondom dien berg van lindengroen, dat de graven overschaduwet. Het is doodstil op straat, in en rondom de huizen; niets hoort men, dan daar achter het lindenloof het statig orgel in de kerk en de stemmen der koorzangers. Diegenen der huisgenooten, welke gedurende de hoogmis *het huis moeten bewaren*, zitten voor het venster te bidden... (p.5)

Nu echter het arme paard zuchtend en kreunend onder de kar lag, met het vooruitzicht onmiddellijk door den akelligen vilder te worden weggehaald, werd het stil bij den hooihoop... En tegen middernacht kwam de vilder, die den armen vos de hartader afstak, daarna de achterpoten met een stevig touw aan elkander bond, en hem door twee paarden eenige minuten van daar liet voort-slepen naar den zoogenaamden *paardenakker*, waar het sterfbed was van al de werkpaarden van den omtrek. (p.16)

De volgenden dag was het *kruisdag*... Vroeg in den morgen luidde de torenklok, en al wie van huis kon, begaf zich naar den tempel. Toen de dienst uit was, verscheen aan de kerkdeur een man die een kruis droeg; achter hem volgden twee lange rijen schoolkinderen, de kerkzangers, de koorknapen met hun zwarte togen en witte koorhemden, en achter dezen de drie geestelijken der kerk. De veldwachter in zijn groene uniform en den blooten sabel in de hand, de kepi schuins op het hoofd, ging onmiddellijk achter de priesters, en achter den gewapenden, gemeentelijken ambtenaar volgden de boeren met hunne vrouwen, zonen en dochters; meer dan het halve dorp sloot zich bij den stoet aan. Zoo trokken die honderden geloovigen, onder het zingen der kerkzangen, door het dorp 't wijde akkerveld in, waarna men in den langen, ingetogen stoet, op drie, vier plaatsen te gelijk den rozenkrans begon. Vervolgens zong één der priesters de litanie van Gods heiligen, die van daarboven uit den Hemel luisterden naar al die smeekende stemmen hier beneden. De stoet toog door de akkers, de velden, de bosschen, onverpoosd biddend, dat de almachtige Landbouwer uit den hemel zijn zegen over de vruchten der aarde zou doen nederdalen. Laat in den morgen kwam de biddende menigte in het dorp terug... De volgenden dag toog dezelfde processie wederom uit de kerk, en sloeg een anderen weg in dan gisteren; en ook den derden dag galmden de kerkzangers en de gebeden van den rozenkrans... Zon en maan, dag en nacht, lucht en

licht, zomer en winter, warmte en koude, dat alles en nog honderd andere zaken geeft ons de Heer, zonder dat wij het vragen; en waarom zou hij ons niet een bui regen toestaan, wanneer wij Hem met de Kruisdagen daarom bidden? (p.33-34)

Het koren begon te bloeien en men kon geen schoonder weder hebben voor den *bloeitijd*; het was dag op dag niet te heet, ook niet te koud, en de nachten waren juist zoals het wezen moest. Scherpe zon, die het bloeisel afsteekt, was er niet, de lucht was altijd min of meer bewolkt, en de wind waaide zachtjes, maar ook hard genoeg, om het zaadstof in den vorm van een zachten nevel over de velden heen te blazen. En zoo ging het ook met het bloeien van tarwe, haver en boekweit. (p.41)

Zoo kwam de *maaitijd*. Van 's morgens, zodra het maar even licht werd, trokken de maaiers het veld in, en begonnen het koren met hun kromme zeisen neer te slaan. De meisjes bonden het tot garven, en zetten deze in lange rijen tot hopen, die aan het onafzienbare akkerland het aanzien gaven van duizenden en duizenden kleine leger tenten. Geen acht dagen stond daar het uitgestrekte legerkamp, of het inhalen begon...Op den korenakker, waar de laatste kar werd opgeladen, ging het vroolijk toe. Aan een tien voet hoogen berkentak vlochten de meisjes kransen van gekleurd papier, waartusschen zij hier en daar lange strooken van klatergoud hingen; en tusschen de bladeren bonden zij veelkleurige bloemen. Toen die onmeetbare, piramidale bloemtros was afgewerkt, werd hij onder een vroolijk geschater door de voerlieden opgeheven en op de korenkar gestoken. Zoodra men aan het dorp kwam, hieven de meisjes, evenals bij het verhuizen met halfmaart, het vroolijk "kieuw, kieuw!" aan; de voerman klapte met de zweep, en de kinderen uit het dorp liepen juichend en schaterend de versierde korenkar achterna. (p.42)

Urenlang zag hij niets dan *maaiers*, die het koren afmaaiden, met den pikhaak, op den klomp van hun voet, tot een schoof rolden, en dien op de stoppels lieten nedervallen. Achter de werkzame maalers bond de meld, zonder een oogenblik te rusten, het koren tot schoven. (p.140) Toen het koren was opgebonden, werden de schoven tegen elkander in een lange rij tot hopen gezet. (p.141)

Daar ginds werd de boekweit van de kar geladen en op het bloote, harde plein in de open lucht uitgespreid. Bij het *dorschen van de boekweit* zijn de burenen elkander in het werk, dat op één dag moet afgelopen zijn, behulpzaam; gewoonlijk is er dan ook aan dorschers geen gebrek. Naarmate het graan van den akker wordt aangevoerd, spreidt men het in een dunne laag op den harden

grond, en bij den helderen zonneshijn trekken acht, tien of meer dorschers aan het werk. Boekweit dorcht men, wanneer het er wat vroolijk toegaat, op een bijzonderen slag, die van tijd tot tijd van maat verandert. De maatslag is bijna zo rijk in verscheidenheden als de dichtmaat; het is alsof men beurtelings drie-, vier-, zesvoetige en dan weer trippelverzen hoort voorlezen - en wat het werk voor knechts en meiden zoo opvrolijkt, is somtijds het zingen van een lied, dat op de maat van den vlegelslag luid door het dorp dreunt. Op den dorschvloer galmde onverpoosd het dorschlied:

"Den vlegel geheven, dorsch lustig, o makker;
De Heer heeft gezegend den oogst van den akker.
Bij 't kleppen der vlegels, bij 't rusteloos slaan
Gaat los van stengel het steeltje van 't graan.
Ja, dorsch tot den avond; wij rusten bij nacht;
Sla voort over dag;
Sla voort, en houd slag.
Wij gaan, met het kruisbeeld voorop, langs de voren,
En bidden om regen, voor 't sterrevend koren;
En wie met gebed en met Kruisdagen spot,
Krijgt zeker geen koren, geen boekweit van God.
Raktakke, tok, takkel zoo rateit de molen,
En jaagt met geweld
Het kaf over 't veld." (p.44-45)

Wanneer de boeren *gaan slapen*, hebben zij voorafgaandelijik met vrouw en kinderen en dienstboden het roozenhoedje gebeden; heeft het gewoon avondgebed om een of andere reden niet plaatsgehad, dan knielt de brave dorpeling voor zijn bed neder, bedankt den Grooten Meester van daarboven voor al de weldaden, gedurende den afgelopen dag genoten, en smeekt Hem, zijn huis met al wat er in leeft, gedurende den nacht te bewaren. Daarna doopt hij zijn vingers in het wijwatervat, dat in zijn bed hangt, maakt een kruis, en legt zich ter ruste. (p.61)

In den ouden tijd ging men met *Vastenavond*'s morgens gesuikerden brandewijn, en in den namiddag een kan bier drinken. In de herbergen werden de klanten onthaald op een stuk varkenskop met groene en witte boonen, spek- of eierkoek, en des avonds werd er eens flink gedanst... dat was een tijd! (p.69)

Toen al de hoofden door den drank verhit, op den hol waren, was het tijd voor eene collecte voor de armen der gemeente. Was het niet redelijk, dat de arme menschen, die zich nooit vermaakten, als herinnering aan den vroolijken Vas-

tenavond, morgen een stukje brood ontvingen? En de opgewonden boeren riepen: "Haal de *armbus*". Iemand nam de blikken *armbus*, die zoals in vele dorpsherbergen, tegen den muur hing. De boeren gaven elk een cent; niemand liet de *armbus*, zonder een aalmoes er in te laten vallen, voorbijgaan. (p.74)

Het was *aschwoensdag*; de kerk was opgevuld met geloovigen, die er kwamen, om zich, volgens het oud, kerkelijk gebruik, door den priester het kruis op het voorhoofd te laten afteekenen, en om uit zijnen mond te hooren: "Gedenk, mensch, dat gij stof zijt, en tot stof zult wederkeeren!" Iedereen wilde het zwarte merkteeken op zijn voorhoofd hebben; heel het dorp kwam tehuis met het glorieijke teeken des kruises, onder welks beschutting en zegen zij wilden voortreizen door het leven. De brave dorpeling behield het zwarte stofkruis geheel den dag op zijn voorhoofd, ging er mee naar zijn werk, legde zich des avonds er mee te rusten, en wiesch het eerst den volgenden morgen weg... *Aschwoensdag* is geen vroolijke dag; dat moet hij niet wezen. Het is de eerste dag van die veertig boetedagen, waarin de mensch zich voorbereidt om, van alle smetten gezuiverd, als een lam te verschijnen op het glorieijk paascheest der Christenen. Op den eerste dier veertig boetedagen, op den zwartdag, onthoudt men zich in het dorp van zekere spijsen, zooals vleesch, boter, melk, eieren...(p.77-79)

De hofstede noemde men gewoonlijk de *Kruisdeur*, omdat er van weerszijde van den ingang een groot *wit kruis* op den muur stond, dat elk jaar, bij het schoonmaken, helder werd opgewit. (p.90)

Vervolgens ging hij zich kleden, stak in zijn *geldriem* al het zilver, goud en de banknoten, alles wat hij bezat, gespte hem zich om de middel, en trok er zijn kiel over. Daarna nam hij zijn mispelaar uit de klokkekast, en mompelde dat hij gereed was. (p.131-132)

In de kamer van het *sterfhuis* lag de doode op het bed; over hem had men een hagelwit laken uitgespreid; er lag een kruis op het lijk. Voor het bed stond een tafel met helderwit linnen gedekt; op de tafel stonden twee gewijde waskaarsen te branden, en daartusschen zag men de gewijden palmtak in het wijwater, en het kruisbeeld. Op het bepaalde uur kwamen de bloedverwanten, de burens, vrienden en kennissen, de een na de andere binnen, en knielden neer op den huivloer. Weldra was de kamer vol menschen; er heerschte eene doodelijke stilte; niets hoorde men dan het lichte geknetter der twee brandende waskaarsen. Toen nam de voorbidder zijn rozenkrans, en begon in de naam der heilige

Drieëenheid, die van daarboven haar alziende oog heeft gericht op allen, die hier beneden de knie buigend haar aanbidden. Gedurende een halfuur klonk de stem van den voorbidder langzaam, verstaanbaar en helder; even zoo langzaam bad de geknielde menigte na; het nabidden ging onveranderd op zwaren, treurigen, doffen toon. Toen het kruisteken was uitgesproken, verlieten allen met ongedekten hoofde en in de grootste stilte de sterfkamer. Schoon, verheven! (p.136)

Zonder verder een woord te spreken, ging hij zich, in den wijden, houten armstoel, die in den hoek van den haard stond, nederzetten. Daar klopte hij op het vuurijzer de asch uit zijn *pijp*, stopte op, stak den tabak aan tegen een grooten, brandende heiturf, dien hij met de tang vasthield, en begon te rooken. Toen hij de pijp uit had, en die, ofschoon ze nog gloelend heet was, in zijn vestzak had weggestoken, zou hij eindelijk iets gaan zeggen...men geeft elkander de blikken tabaksdoos over; er wordt gestopt, aangestoken, en beiden zitten te rooken zonder een woord te spreken tot de tabak verbrand, en de laatste rookwolkjes langs den breeden schoorsteen waren uitgevlogen... (p.146-147) "Kom, laat ons een pijp opstoppen." Een dergelijk voorstel wordt bij de boeren nooit geweigerd...(p.177)

Op de eindelijke *verkoop*ing, die eenige dagen na de voorloopige verkoopplaats had, scheen het toch dat voor dien spotprijs de Zilveren Ster niet zou overgaan. Het waspitje brandde op het tinnen bord, toen een onbekende van een afgelegen dorp in eens een flinke som er bij deed. Nu kwam de zwager van Dirk uit de Kruisdeur, die den andere afsloeg, en zoo ging het verder, totdat eindelijk de Ster tot vijftienduizend was opgeklimmen. "Nu is het gedaan," fluisterden de boeren onder elkanderen, terwijl zij met gerekten hals naar de kleine vlam van het waspitje stonden te zien. Doch eensklaps werd het uitgeblazen; de vreemde van het afgelegen dorp had zijn mededinger afgeslagen. De zwager der Kruisdeur kwam nader en zei, dat hij er nog vijfhonderd aan waagde, en het dan ook bepaald uit was. "Zestienduizend, dat is een hooge prijs", meenden de boeren; geen roode duit kon er nog bij. Het pitje brandde opnieuw, en toen het bijna uitging, sprak iemand, die vlak bij de notaristafel zat, bijna onhoorbaar achter zijn geopende hand: "Nog vijfhonderd". Men ontstak een ander lichtje; doch de zwager van den boer der Kruisdeur had van ver een wenk gekregen, de zaak maar zoo te laten. Het waspitje brandde nog altijd; eindelijk liet het zijn kopje vallen, zakte ineen en ging uit. "Geluk met den koop, Kurk" zei de notaris.(p.150)

Over het algemeen is half maart op de dorpen geen treurige dag; de burens zijn elkander behulpzaam, en het werk loopt, ten minste voor kleine huishoudens, voor den avond af. Is het *een boer die verhuist*, dan komt de buurt, waar hij heengaat, met karren en paarden; de jongens, de meisjes helpen elkander, en zoodra men het huisraad, het akkergerief, en al wat er voorhanden is, heeft opgeladen, gaat de vrouw van den verhuizer met haar kinderen op de huifkar zitten, welke men versiert heeft met gemaakte bloemen, palmbladeren, gekleurd papier en klatergoud. De buurmeisjes nemen elk een koe, kalf of geit aan de hand, en dansend, zingend en bij het luid geschreeuw van: kieuw, kieuw! het gerammel der bellen aan den hals der paarden, en het onophoudelijk geklap en geklets der voermanszweepen zet zich de trein in beweging naar de nieuwe boerderij. Verhuist er een werkman, dan kost het hem slechts een enkel woord, en zijn buurlieden staan hem trouw ten dienste. De weigering om bij de verhuizing een handje te helpen, wordt door iedereen afgekeurd, en door den belanghebbende uiterst euvel opgenomen... (p.159) Reeds tegen den middag stonden tafels, stoelen, kisten en kasten op de aangewezen plaats. Daarop schrobden de buurmeisjes de vloeren, en bestrooiden ze vervolgens met zil-verwit strooizand; zij schuurden het koperen keukengerief zoo blinkend als goud, en het tinwerk zoo helder, dat Kurk voortaan geen spiegel meer noodig had. Toen de koperen ketels evenals verscheiden kleinere voorwerpen op de kast waren geplaatst, en het tinwerk in het rek stond, was de verhuizing zelve tot in haar laatste bijzonderheden afgeloopen... En de buurmeisjes legden vuur aan, kookten het water, schonken de koffie op, en haalden boter en brood aan. Weldra gingen de messen door de dikke ruggen en buiken der krentenbrooden, en walmde de geurige koffie door het huls. Daarna dronk men gesuikerd bier met volle teugen; er werd een smakelijke pijp gerookt, en in een paar hoeken speelden de boeren met de kaart. (p.161)

In de meeste huizen, bijna in alle, stond de gewijde waskaars op tafel te branden. Een der huisgenooten had het wijwatersvat en den gewijden palmtak genomen, en ging rondom het huis, den stal en de schuur, en wierp, bij het bidden van het Onze Vader, hier en daar eenige droppels van het gewijde vocht op het dak, tegen de muren, tegen de houtmijt. Het huilsgezin zat rondom de tafel, waarop de gewijde waskaars brandde, te bidden; zoo was het hier, zoo was het bij al de boeren... *de donder* die reeds lang ginder boven de heide had grommeld, knalde verschrikkelijk door de lucht, en de eene bliksem wachtte bijna niet op den andere. En zoo dikwijls het ijzingwekkend hemelvuur losbarstte, zegenden zich de mannen, de vrouwen, de kinderen, die rondom de gewijde kaars zaten te bidden, met het teeken des kruises... (p.163-164)

Bij den eersten slag der stormklok, die het akelig geroep van "brand" overstemde, kwamen de boeren van alle zijden aangelopen, en redden in een oogenblik het voornaamste, wat er op de boerderij onder de hand viel: het paard, de koeien, de kalveren, de varkens, het akkergerief, huisraad en kleeren. En daarbij moest het ook blijven; aan blusschen viel niet te denken. Wel had men eene brandspuit, doch de lederen slang was op den naad hier en daar opengebarsten, en de pompzuigers wilden noch omhoog, noch omlaag. Nu, dat had ook weinig te beteekenen, dewijl de meeste putten droog stonden...(p.164)

Wanneer iemand door een *brand* in het ongeluk zit, wordt hij voort geholpen; iedereen neemt een dier mee naar huis. Elk dier moet behoorlijk, evenals eigen vee, behandeld en verzorgd worden, en is de stalling weer opgebouwd, dan worden paard, koeien en varkens, zonder een duit kosten, teruggebracht. Reeds den volgenden dag begonnen de buren de ineengevallen muren, het overschot der leemen wanden, de stukken en brokken der afgebrande schuur en stalling en van het turfhok weg te ruimen. Eenige dagen daarna haalde men kalk en steen en hout aan; en toen weldra de kap op het gebouw stond, leende men aan den beproefden medebroeder stroo, om het te dekken. En had hij geen aanzienlijke som gelds uit te geven, om al die daggelden, al die karrevrachten der buren te betalen? Neen, al dat werk van menschen en paarden was hem geschonken; het gebruik echter wilde, dat hij op een Zondag, in de een of andere herberg, een paar tonnen bier ten beste gaf- en dat gebeurde...(p.165-166)

Wat zag hij door de openstaande deur? Eene tafel met een wit linnendoek bedekt, op de tafel twee brandende waskaarsen, tusschen de waskaarsen een kruisbeeld en naast het kruisbeeld een palmtak en wijwatersvat. Op hetzelfde oogenblik hoorde hij in de verte de klank eener bel die nader en nader kwam. Een paar buurvrouwen maakten een kruis en vielen op de knieën. De deur ging open, en er trad een man binnen met een brandende lantaarn; hij werd gevolgd door den ouden dorpspastoor, die het Allerheiligste droeg, en verscheidene buurlieden met ontdekte hoofde, die bij het binnenkomen onmiddellijk op den vloer nederknielden. De pastoor bad in stilte eenige gebeden, en legde toen de heilige hostie op de tong der zieke. Daarna zalfde hij met *de heilige Olie* de handen, de voeten, de ooren, den mond en de oogen, en bleef nog een oogenblik neergeknield zitten bidden. Toen drukte hij goedhartig de hand der zieke, en zegde stil: "hoop en betrouwen, mijn kind; de goede God zal u niet verlaten". Daarop klonk de bel en de priester met zijn geleide verliet het huis...(p.183-184)

De twee slangensoorten in Nederland: de giftige adder en de ringslang

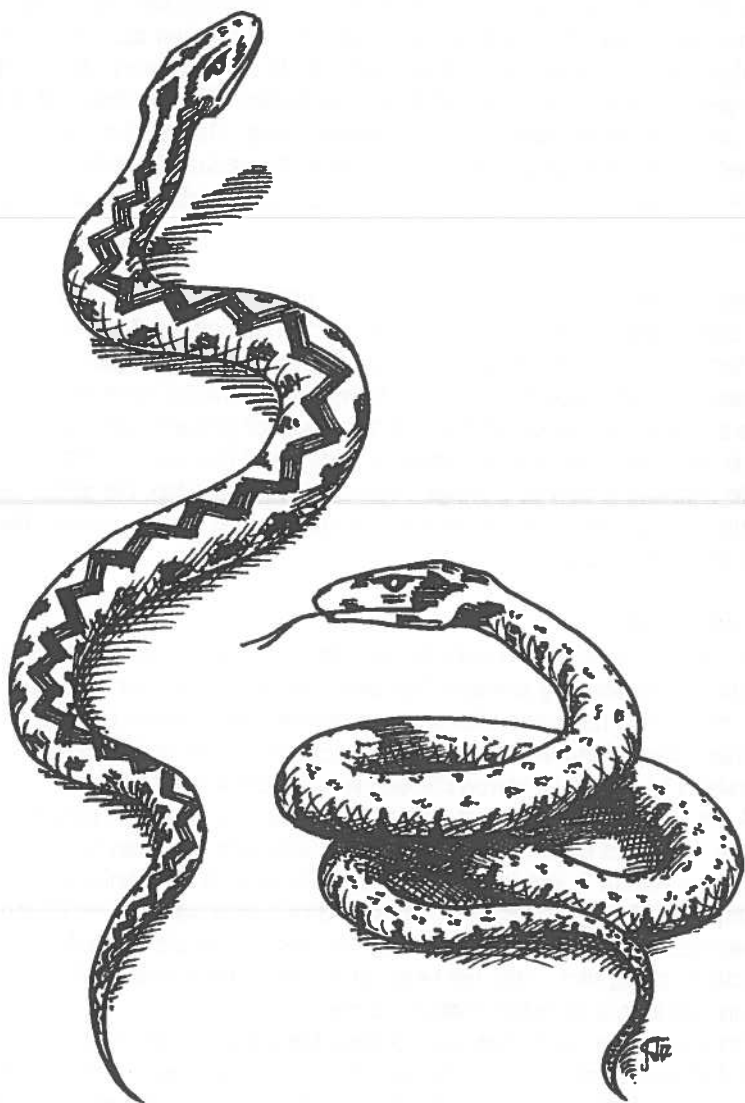
P. van der Flaas

De adder komt nog in Nederland voor, zij het nog zeldzaam. Vooral in het zuiden en oostelijk deel van ons land komt hij hier en daar nog voor. De adder is in heel Europa nog een bekende verschijning. Hij komt zelfs voor het noordelijk poolgebied. De adder wordt ca. 80 cm. lang. De kleur varieert van asgrijs via rood en donkerbruin tot bijna zwart.. De typische zigzag band op zijn rug is altijd donkerder dan de rest van zijn lijf. Bij de nagenoeg zwarte exemplaren van de adder, is de tekening van de band nauwelijks te zien.

De adder is een nachtdier. Overdag houdt hij zich schuil, tenzij hij ergens ligt te zonnen. De ader is een koudbloedig dier en ligt dan ook het liefst in de zon op het gele zand. Het liefst houdt hij zich op bij vennen en in moerassig gebied. Ik reed eens per fiets naar Breda en in de Oude Baan reed ik toen zonder erg over zo'n adder. Hij slingerde zich rond mijn voorwiel. Ik sprong vlug van de fiets, greep een stuk hout en sloeg hem dood. Dezelfde avond heb ik hem naar de broeders in de Katerstraat gebracht en die hebben hem geprepareerd voor de biologielessen.

De adder gaat 's avonds op jacht. Hij voedt zich voornamelijk met kleine knaagdieren, ondermeer veld- en woelmuizen. De adder bijt zijn slachtoffer eerst. Na de beet zal het slachtoffer wegrennen. De adder volgt dan het reukspoor van zijn slachtoffer. Hij wacht tot het dood is en speelt het dan pas naar binnen. Als eerste de kop en zo schrokt de adder zijn prooi dan naar binnen.

Voor de mens gaat de adder meestal op de vlucht. Alleen wannneer hij wordt verrast, zal hij toeslaan. De adder houdt een winterslaap tussen oktober en maart. De paartijd valt vooral in maart en april. De adder is eierlevendbarend. Gemiddeld krijgt het adderpaar twaalf jongen. De jongen zijn 13-18 cm lang en worden in augustus-september geboren. Tijdens de groeiperiode vervellen de adders verschillende malen. Hun lichaam is dan te groot geworden en hun te enge jas moeten ze dan kwijt. Ze schuren dan met hun lijf langs bomen en struiken, net zo lang totdat ze hun vel kwijt zijn.

Adder

Ringslang

Dus als je wilt weten of ergens adders huizen, dan moet je de ogen goed de kost geven en uitkijken naar verlaten eieren of achtergelaten slangevellen. Ik heb wel eens bij een aardappelkuil langs een bosrand aan de zonzijde een slangevel gevonden. Zodra de temperatuur in het najaar daalt tot onder de acht graden, zoeken ze een geschikte plaats om te overwinteren. De adder heeft een gevorkte tong. Daaraan hebben de indianen een spreekwoord te danken; 'De blanke man, hij spreke met gespeleten tong'. Dat wil dus zeggen: hij is niet te vertrouwen. Dat geldt ook voor de adder. Kwaadaardig is hij niet t.o.v. de mensen, maar wees voorzichtig want hij is niet te vertrouwen als hij plotseling in het nauw komt.

Adders hebben twee lange giftanden. In rust liggen ze tegen het gehemelte. Bij het bijten, gaat de mond wijd open en komen de beide giftanden naar buiten. De tanden zijn hol van binnen en worden vanuit een blaas gevuld met gif. Dat ze gevaarlijk zijn mocht een oud vrouwtje uit Ulvenhout eens ondervinden. Zij was aan het hout sprokkelen in het bos, toen ze plotseling een adder in haar hand had. Die beet haar onmiddellijk in de hand met een noodlottig gevolg. Het oude vrouwtje is aan de gevolgen van de beet overleden. De adder heeft ook natuurlijke vijanden. Dit zijn de das, de egel en ook maken enkele dagroofvogels jacht op de adder.

De ringslang

Deze andere slang die in onze landen voorkomt, is niet giftig. De ringslang kan wel tot 1,5 meter lang worden. Zijn levenswijze is ongeveer hetzelfde als dat van de adder. Het is een uitstekend zwemmer en is dan in het water in zijn element. Om vijanden af te schrikken, scheldt hij een stinkend vocht af. De ringslang legt 6 tot 30 eieren die een leerachtige schaal hebben.

Ook de ringslang overwintert. In de herfst zoekt hij daarvoor een geschikte plaats. Die vindt hij dan in een rotsspleet, een grot of in een holle boom. Ook de ringslang mocht ik een keer ontmoeten. Het was bij het aanleggen van een ruiterspad in de Staatsbossen. Terwijl ik druk bezig was met de schop, stak ik onverwacht een ringslang, die ik niet had gezien, dwars doormidden. Dat overleefde de slang niet. Toen we beide stukken achter elkaar legden, bleek de slang een lengte te hebben van 1,38 meter!

Daarna heb ik er nooit meer een gezien. De adder en de ringslang zijn inmiddels behoorlijk zeldzaam geworden. Zij behoren dan ook tot de beschermde diersoorten. Laten we hopen dat ze door deze maatregel nog een overlevingskans hebben in ons alsmaar drukker wordende wereldje.

Merkwaardigheden (15)

Het verhaal van een tekening.

Een voorval aan 'den doodendraad' in Zondereigen tijdens de Eerste Wereldoorlog.

C.M. Ermes, Helvoirt

De hierbij afgedrukte tekening is medio 1917 gepubliceerd in het franstalige blad 'Le Miroir'. De prent is gemaakt door een toevallig in Zondereigen vertoevende Waalse of Franse journalist. Hij was getuige van wat zich op zijn tekening afspeelt.

Tijdens de Eerst Wereldoorlog was België bezet en bleef Nederland neutraal. Medio 1915 werd de gehele grens tussen België en Nederland door de Duitse bezetter afgezet met een elektrische draadversperring.

Aangezien Baarle-Hertog gelegen is binnen de Nederlandse Rijksgrenzen en aldus niet bezet werd, bleef Baarle hiervan verschoond. Langs de grens met Zondereigen kwam de draad er echter wel. Zo werd Zondereigen afgesloten van Baarle(-Hertog), evenals trouwens Castelré van Minderhout werd gescheiden.

In het boek 'Baarle in Stukken' verschenen in 1992 ter gelegenheid van het duizendjarig bestaan van Baarle, wordt deze elektrische draadversperring ook enkele malen vernoemd (blz. 71-73).

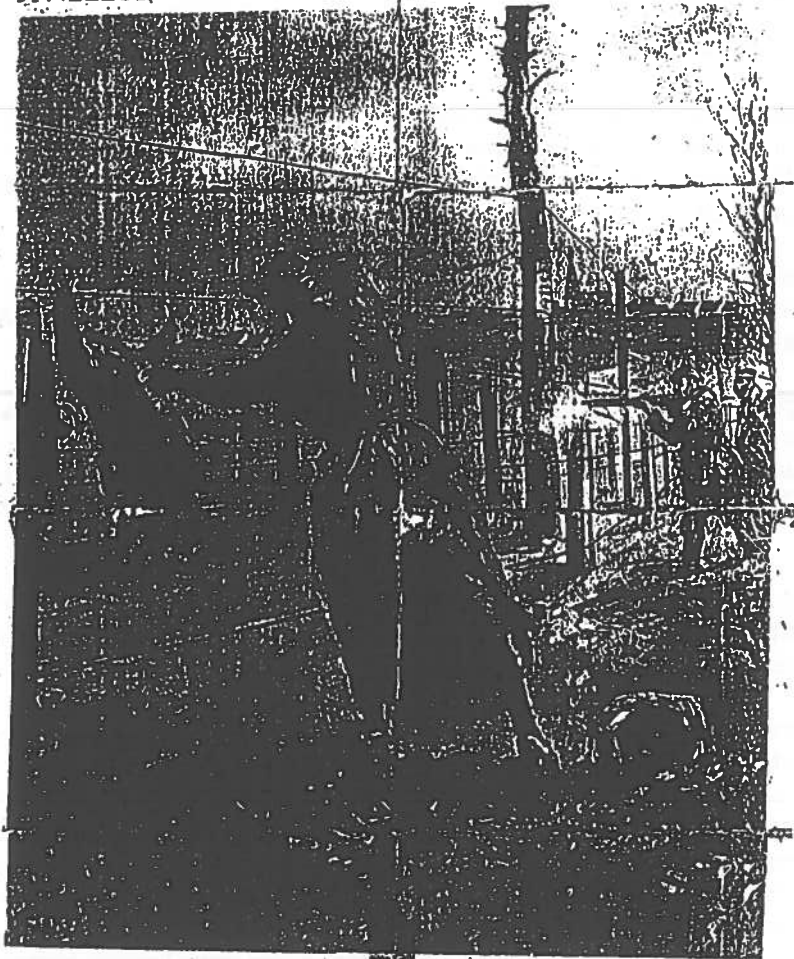
'De draad' heeft veel slachtoffers geëist. Het voorval op de prent uitgebeeld wil ik hierbij nader beschrijven.

Het weergegeven tafereel speelde zich af aan 'de draad' bij Zondereigen. Het slachtoffer op de prent is Lodewijk van den Heuvel, geboren op 21 december 1875 in Zoerle-Parwijs. Hij huwde daar met Josephina Engelen. Zij zijn in 1901 met twee jonge kinderen in Baarle-Nassau komen wonen, op Schaluinen. Lodewijk ging als arbeider werken op het landgoed. Zijn gezin breidde gestaag uit. Toen de eerste Wereldoorlog uitbrak, telde het gezin negen kinderen. In de zomer van 1915 overleden er twee. Er bleven vier meisjes en drie jongens over.

LE MIROIR

13

UN BELGE TUÉ EN HOLLANDE PAR LES ALLEMANDS

Parlant à sa fille à la frontière, un habitant de Baerle-Duc est tué

Baerle-Duc, petite localité belge de 1.200 âmes, perdue en territoire hollandais, doit à cette particularité géographique d'avoir été préservée de l'invasion. Dernièrement, un habitant de ce village, s'étant approché du barrage de fils de fer qui longe

la frontière, pour parler à sa fille qui habite Zondereigen en Hollande. Des Allemands firent feu sur lui. L'homme, atteint d'une balle au flanc, fut recueilli par des soldats hollandais qui le transportèrent à l'hôpital de Tilbourg où il mourut peu après.

De drie oudsten waren meisjes, die in 1916 respectievelijk zeventien, vijftien en veertien jaar oud waren. Het was in die tijd zeer gebruikelijk dat dochters van deze leeftijd buitenshuis woonden en werkten. Dit gold toen ook voor de tweede dochter, Trees, geboren op 26 oktober 1900. Zij werkte, en woonde dus ook, in Zondereigen.

Toen kwam 'de draad'. Trees kon niet meer naar huis! Aangezien de levensomstandigheden in het bezette België steeds moeilijker werden, wierp men vanuit Nederland veelvuldig voedsel en andere goederen over 'den draad' om de mensen aan de bezette kant te helpen.

Zo ook deed dat de familie van den Heuvel. Op gezette tijden toog iemand van het gezin naar 'de draad' bij Zondereigen om de daar wonende dochter c.q. zuster wat extra's te brengen. Op een dag in 1916 gebeurde dit met bijna fatale gevolgen!

Vader Lodewijk was deze keer zelf naar 'den draad' getogen met een mandje elenswaar. Aan Zondereigense kant patrouilleerden op dat moment echter Duitse soldaten. Zij sommeerden hem weg te gaan en verboden hem het mandje over de draadversperring te gooien. Lodewijk deed het toch! Op dat zelfde moment legde een van de soldaten aan en schoot op hem. Lodewijk viel getroffen neer. Dit gebeuren zag dus een journalist. Hij maakte er een tekening van met een stukje tekst. Zijn ooggetuigeverslag werd in het reeds genoemde blad 'Le Miroir' afgedrukt. In Baarle wist natuurlijk niemand daarvan.

Het toeval wilde dat op een gegeven moment aan het ijzerfront een aldaar gelegerde soldaat uit Baarle genoemd blad onder ogen kreeg. Zijn aandacht werd getrokken door het drama uit zijn eigen dorp. Hij scheurde de pagina uit de krant en stopte die in zijn borstzak. Wie die soldaat was, is thans niet meer bekend. Helaas.

Later keerde deze man terug in Baarle en hij informeerde naar het uitgebeelde en beschreven voorval. En hij bracht zijn krantenblad naar de familie Van den Heuvel, die inmiddels op de Liefkenshoek woonde. De tekening was gehavend uit de oorlog gekomen, gevouwen en gekreukt en vermoedelijk meermalen nat geweest en weer gedroogd. De prent bleef in de familie. Ze kwam op zeker moment in het bezit van de derde dochter, Maria. De twee oudsten woonden ver weg: Coleta in Brussel en Trees - die op de tekening staat - in Ougree bij Luik. Zo bleef de tekening hier in de buurt.

Maria heeft de prent haar verdere leven bewaard en uiteindelijk aan haar oudste zoon Arnoldus Ermes gegeven. Die gaf de prent recentelijk weer aan zijn oudste zoon en dat ben ik, de schrijver van dit artikel.

Ik houd me aanbevolen voor aanvullende informatie. Zijn er nog mensen in Baarle of Zondereigen die van het beschreven voorval iets meer weten? Uit eigen kennis lijkt me haast onmogelijk, maar misschien gaf de overlevering wel iets door ...

Globale vertaling van de tekst bij de tekening:

'Een Belg gedood in Nederland door de Duitsers.

Pratend met zijn dochter aan de grens is een inwoner van Baarle-Hertog gedood.

Baarle-Hertog, een klein Belgisch dorp van 1200 zielen, ergens gelegen op Nederlands grondgebied is door deze speciale geografische ligging behoord gebleven voor de bezetting. Op zeker moment naderde een inwoner van dit dorp de versperring van ijzeren draden langs de grens om er met zijn dochter te praten die in het in België gelegen Zondereigen woont. De Duitsers openen het vuur op hem. De man, geraakt in zijn flank, werd door Hollandse soldaten opgepakt en getransporteerd naar het ziekenhuis in Tilburg waar hij kort daarna overleed.

Overigens is de tekst bij de tekening niet helemaal juist, maar dat kon de journalist iet weten. Lodewijk van den Heuvel is namelijk niet door het schot gedood. Na aankomst in het ziekenhuis van Tilburg bleek hij slechts licht gewond te zijn. Al na enkele dagen kon hij naar huis. Hij heeft er ook geen nadelige gevolgen van ondervonden. Hij hervatte het leven, toog weer aan het werk en ging ook verder met de gezinsuitbreiding. Uiteindelijk werd hij veertien maal vader. Enkele van zijn kinderen overleden nog op jeugdige leeftijd. Op 12 mei 1949 stierf Lodewijk zelf op vierenzeventig jarige leeftijd in Weelde.

C.M. Ermes
Lindenlaan 40,
5268 CD Helvoirt
Tel: 0411-642516.

Naschrift redactie:

Als iemand aanvullende gegevens heeft bij dit verhaal, dan kunt u die rechtstreeks doorgeven aan de heer Ermes. De redactie is echter ook zeer geïnteresseerd!!

10 oktober jl.

Heksenwandeling

P. van der Flaas

Het was deze avond een drukte van jewelste op onze vaste stek, het Heemhuis. Verschillende leden van onze vereniging waren prachtig als heks uitgedost, compleet met hoeden en bezems van berkehout of brem. Nadat bekend was gemaakt waar de tocht zou beginnen, aan de Wildertsebaan, werd plaats genomen in de auto's. We reden in snelle vaart naar het beginpunt van de wandeling. Aan de Wildertsebaan werden eerst nog de lantaarns aangestoken. Dat had heel wat voeten in de aarde, want het waaide er lustig op los.

We gingen op weg naar de Witte Bergen, toen de lantaarns allemaal brandden. Vee dat in de weide stond, sloeg met de staart omhoog op de vlucht bij het zien van die vreemde langgerekte stoet. Op een zandweg in de Witte Bergen werden we opeens door een in wit laken gehuld manspersoon tegengehouden. Die verbood ons verder te wandelen. We mochten verder als we een neutje Baarlese Kruidenbitter zouden consumeren. Nou dat was niet tegen dovemans oren gezegd. Na het nuttigen van deze versnapering, kregen we een lekker warm gevoel van binnen. We werden nu in twee groepen gesplitst om beter naar de heksenverhalen te kunnen luisteren.

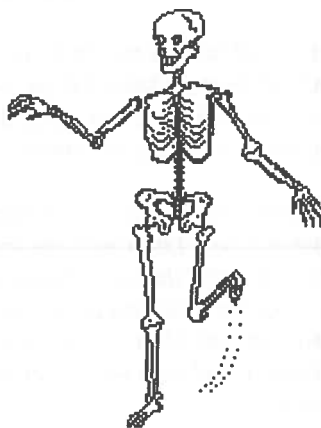
Midden in het bos op een open plek zat op een bank de verteller. Die vertelde een verhaal over de heks die op de Reuth woonde. Tijdens de vertelling kwam af en toe een heks het bos uit gevlogen om met een paar gillende kreten haar aanwezigheid kenbaar te maken. Wat kon dat vrouwtje gillen zeg!

Na dit verhaal staken we de Hoogstratensebaan over om in het bos dat vroeger van poelier J. van Loon was, de volgende story van een heks aan te horen. Het ging over de heks die op de Heesboom gewoond had. Elk gehucht had wel zo'n vrouw. Voor de vertelling waren we langs het jachtpaviljoentje gekomen. We hoorden daar geluiden van een schreiende baby, blaffende honden en kakekende kippen. Het was een kakofonie aan geluiden. Het een nog luguberder dan het andere.

In het paviljoentje werden al de verklede personen op de foto gezet. Daarna werden we door onze voorzitter uitgenodigd om binnen in het paviljoen te komen genieten van een overheerlijke soep. Die soep was speciaal voor ons

klaargemaakt van spinnenpoten, rattenstaarten etc. Ondanks die mededeling was er bij de groep niets van weerzin te merken. Iedereen genoot van de heerlijke soep. Na deze smulpartij werden de acteurs van het Enclave-Theater naar voren geroepen. Zij kregen door bestuurslid Herman Janssen een ruiker aangeboden. Van de aanwezigen kregen ze een welverdiend applaus. Daarna moesten we weer de terugweg aanvaarden.

Om de gevaarlijke Hoogstratensebaan te mijden, werd een omweggetje gemaakt langs de Haldijk om weer bij de auto's aan de Wildertsebaan te komen. Tijdens de terugtocht werden we voortgeduwd en -gejaagd door een harde rugwind. We werden vergezeld door hevige plensbuien. Ondertussen had mijn lantaarn al de geest gegeven. Gelukkig had ik laarzen aan en een paraplu bij me. Mij kon het heksenweer niet deren. Er waren er echter bij die op gewone lage schoenen en zonder paraplu aan de tocht waren begonnen. Die konden zich later wel uitwringen. Door het vele water en de plassen was het gevaarlijk glad op de bospaden. Toch was het een zeer mooie heksenwandeling door dit zeer mooie natuurgebied. Dankzij de samenwerking tussen Enclave-Theater en onze Heemkundekring (en het lugubere weer niet te vergeten!) werd het een zeer geslaagd evenement. In mijn opinie zeker voor herhaling geschikt.

Heksenverhalen

Herman Janssen

Voor onze succesvolle heksenwandeling werden drie verhalen geschreven naar waargebeurde feiten. Op veler verzoek publiceren wij deze volksvertellingen in Van Wirskaante:

Een verschijning op de Grote Singelheide

Het is 10 mei in het jaar onzes heren 1612. Eenenvetig jaar lang duurde de oorlog tegen de Spanjaarden. Drie jaar geleden werd een bestand afgesloten tussen de oorlogvoerende partijen. Nu de vrede voorlopig is hersteld, worden de braakliggende akkers weer opgezaaid. Hier op die grote Baarlese heide, tussen Ulicoten en Zondereigen, zit aan de rand van het Wit Ven de zeventienjarige Simon, zoon van Wouter Jan Ollislaeger uit Ginhoven. Hij hoedt er zijn schapen en dat doet hij al meer dan tien jaar lang. Hij kent de heide als zijn broekzak. Tien jaar schapenhoeden heeft Simon gesterkt. Een bange jongen is hij niet. Toch voelt hij vandaag enige onrust. Zijn tocht voerde hem langs teveel plekjes waar het niet deugt. Neem nou al die vennen. Dampen stijgen eruit op. Ze borrelen zelfs van de gassen die omhoog komen uit de moerassige ondergrond.

's Nachts durft hij hier niet te komen. Dan hangen er lichtjes boven het water: dat zouden de zieltjes zijn van ongedoopte kinderen. En er sterven nogal wat kinderen voor ze gedoopt worden. Voor ons is het toch zo gemakkelijk om te beweren dat al die verhalen gewoon de schrik van onze voorouders tegenover het onbekende weerspiegelen. Je moet hier zelf geweest zijn voor je beseft hoe verschrikkelijk eng het kan zijn aan zo'n spookven.

Simon vertrok deze morgen met zijn kudde langs de Nieuwe Strumpt. Daar, op de splitsing van vijf wegen, kreeg hij voor het eerst dat rare voorgevoel. Hij weet het wel: die plek is behekst. De wegen die er samenkomen vormen geen kruis. Daar verzamelen zich de katten om te dansen. Kattendansen zijn heksenvergaderingen. Soms zie je daar paddestoelen in grote kringen bijeenstaan: op elke plaats waar de voet van een dansende heks de grond raakte, groeit er een giftige paddestoel. De vijfspiong aan de Strumpt deugt niet. Vaak zet het buurtschap op zo'n plaats een kruis of een veldkapel neer om de heksery te weren. Hier gebeurde dat niet. Eigenlijk kan je er dan beter wegblijven. Simon

echter had zijn voorzorgen genomen. In het voorbijgaan sloeg hij ter bescherming een kruisteken en prevelde "In Godsname".

De mensen kennen nog wel meer middeltjes om de heksen te weren. Soms wordt er een boekweithalm onder de drempel van de voordeur gelegd. Vaak plant men een vierstruik bij de waterput of schildert men een kalkkruis boven het vensterraam.

Rond de middag passeerde Simon Olislaeger het Klokvén nabij de Heihoef. Ooit was dat ven een heilige bron voor de Germanen. Allerlei toverij vindt er nog plaats. Er wordt beweerd dat temidden van het ven een grote klok begraven ligt. Eens werd die klok teruggevonden, maar toen men ze met man en macht eruit wilde trekken, brak het touw. Sindsdien is de klok dieper en dieper weggezonden. Maar met Kerstmis luidt ze telkens weer om de gelovigen naar de middernachtmis te lokken. Door de voortplanting van het geluid lijkt het ver verwijderde klokkengelui uit de diepte van het ven omhoog te komen. Het is alsof er in het water echt een klok wordt geluid.

Van het Klokvén trok Simon naar de Reuth. Daar kreeg hij opnieuw dat rare vorgevoel. Ook op de Reuth spookt het. Verschillende mensen zagen hier de brandende scheper. Dat is een herder die op de heide geld had gevonden dat toebehoorde aan een haastige ruiter. Hierover ondervraagd, ontkende hij echter onder zelfverwensing wat er was gebeurd: "ik mag branden als ik dit geld niet eerlijk heb verdiend". Voor straf dwaalt hij nog steeds brandend over de heide.

Een kwartiertje geleden arriveerde Simon met zijn kudde aan het Wit Ven. Voor de vierde keer krijgt hij kippevel. Neen, hij is er niet gerust in. Heel de dag al voelt hij zich zo raar. Bovendien moet hij vandaag net extra goed opletten. Gisteren nog heeft een grote wolf één van zijn schapen doodgebeten. Simon staat recht. Hij leunt op zijn vork en schouwt de kudde. Plots weerklinkt achter hem een stem. Simon schrikt zich een ongeluk als hij de sneeuw witte en lichtgevendende gedaante boven de heide ziet zweven. "Simon," galmt door de lucht, "Simon, zeg het volk dat het zich betere of al het koren zal wederom bederven..." Dan verdwijnt de schittering en half verblind leidt Simon zijn schapen naar de stal in Ginhoven. Zo erg is hij geschrokken, dat hij met niemand over het voorval durft spreken. Hij kruipt meteen in zijn bed maar gans de nacht doet hij geen oog dicht.

's Anderendaags vertrekt een bleke Simon Olislaeger met zijn schapen naar de heide. Hij loopt zuidwaarts, maar rond vier uur 's namiddags passeert de kudde

opnieuw de plek waar Simon doodsangsten had doorstaan. Simon staat te bibberen op zijn benen en nogmaals wordt hij geconfronteerd met de krachtige stem van de heldere verschijning: "Simon! Simon, zeg het volk dat het zich betere of al het koren zal wederom bederven. Zorg ervoor dat de mensen meer bidden tot God, veel meer, minstens het dubbele van voorheen." De stem verstilt en in de oude boeken lezen we dat de jongen achterblijft "temidden van een groot licht dat allengskens verflauwde".

Simon zet het op een lopen. Totaal overstuur bereikt hij Ginhoven waar hij iedereen op de hoogte brengt van wat er is gebeurd. De pastoor van Baarle wordt verwittigd. Hij gelooft de jongen en brengt de bisschop op de hoogte. Simon mag zijn verhaal persoonlijk in Antwerpen gaan vertellen. Het ganse dorp staat in rep en roer. Simon Olislaeger is van de ene dag op de andere een vedette geworden. Hij is een held, de redder van alle Baarlenaren die ijverig beginnen te bidden tot God. Lange tijd echter zal niemand nog de Grote Singelheide durven betreden: het deugt er niet...

De Soepheks vertelt:

Iedereen weet het: in de Witte Bergen, spookt het. Hier heersen de Witte Wieven (Vrouwen). In de 17de eeuw hadden Spaanse troepen hun tenten opgeslagen op de Grote Singelheide. Ze waren op de loop voor de geuzen uit Breda. Hun oorlogsbuit moesten ze in allerijl begraven om niet gehinderd te worden op hun vlucht. De Witte Wieven bewaken de schat van aartshertog Albrecht. Dat doen ze vakkundig, want die schat zit hier al eeuwenlang verstopt in het zand. Hun kracht zit verscholen in een langbewaard geheim, een oud recept: de Witte Vrouwensoep, met overheerlijke heksenkruiden.

Heksenkruiden draaien wij in de soep, maar we gebruiken ze ook voor de bereiding van zalven. Het zijn stuk voor stuk giftige planten zoals vingerhoedskruid, klaproos, bitterzoet en zwarte nachtschade. Echte kruidenkenners zijn we. Wat we aan de rand van dit bos allemaal niet vinden! Wolfskers groeit er. Die plant zou door de duivel zelf zijn aangeplant. En de kaardeboll De kaardebol gebruiken we om onze prachtige haarbos uit te kammen.

Spijtig genoeg groeit er ook veel onkruid op de wereld. Bangeriken en lafaards plukken veldbloemen om zich tegen ons te beschermen. Neem nou de St-Janstros. Die bestaat uit St-Janskruid, kruiskruid, kamille, klaproos en korenbloem. Vies hé. Op de feestdag van St-Jan (24 juni) werden de bloemen in de kerk gewijd en aan de woning te drogen gehangen. Er bestond ook een Hemel-

vaartstros om magische krachten en onweders af te weren. Die bevatte o.a. vrouwenmantel en boerenwormkruid. Bah.

Kleine kinderen worden beschermd tegen toverij door hen te wassen met een aftreksel van viasbekje. Kwaad kan dat niet, want het helpt ook tegen zomersproeten. Hahaha. Kamille gebruikt men voor het zetten van thee, maar moet worden geplukt voor de feestdag van St-Jan, anders is de kamille door ons bewaterd en schadelijk bij gebruik.

Het St-Janskruid... Die rotbloemen bloeden voor het eerst op het graf van Johannes de Doper. Hij werd op aandrang van de vrouw van Herodes onthoofd nadat eerst zijn tong met naalden was doorstoken. Bij het plukken van de bloemknop blijft bloed aan de vingers hangen als herinnering aan de onthoofding. Die rode vloeistof is giftig als je in de zon loopt. Anders niet. St-Janskruid, smerig onkruid. Zoiets gooi ik voor geen geld van de wereld in mijn soep. 't Zou heel de ketel bederven. En wat ruikt mijn soep lekker... mm... Witte Vrouwensoep...Het recept ken ik van buiten: "Trek een bouillon van vliegenpoten, spinnenkoppen, rattentaarten, konijnenkeutels en heksenkruiden. Zeef het kookvocht en voeg courgetten, wortelen, prei en peterselie toe. Afwerken met melk en kikkerdril." Mm...Lekker... Kom proeven, er is genoeg voor iedereen!

Hekserij aan de Heesboom

Vroedvrouwen en onvruchtbare vrouwen werden vroeger dikwijls aanzien als heksen. In de 16de eeuw werd een ware heksenjacht ontketend. Die telde 40.000 slachtoffers, meestal vrouwen die levend werden verbrand. Niet zo lang geleden kwam ook in Baarle een heks door het vuur om het leven. Het gebeurde allemaal kort na de Eerste Wereldoorlog. Charel en Anneke leefden hier niet zo ver vandaan, aan de Heesboom om precies te zijn. Thuis woonden nog drie grote kinderen: Toon, Lieneke en Sjo. Toon was 26 jaar, Lieneke 25 en Sjo was er 18. Lieneke werd uitbesteed zoals ze dat noemden: ze ging dienen bij een rijke boerin aan de Oordeelsche Straat.

Toon werkte daar ook, maar hij bleef er niet overmachten. Dagelijks reed hij er met de fiets naartoe. Dat was een flink eind ploeteren. Telkens reed hij dan voorbij het huis van de moeder van zijn bazin: een oud menske waarvan men beweerde dat ze een heks was. Toon twijfelde daar niet aan. Tot driemaal toe reed hij vlakbij haar huis met zijn fiets in een diepe sloot. Dat kon geen toeval meer zijn.

Lieneke was een harde werkster en de bazin was heel tevreden over haar. Op een dag veranderde dat. De moeder van de bazin, die heks, was op bezoek en ze gaf Lieneke een appel. "Lieneke", zei ze, "gij geeft alles aan de kinderen, maar deze appel moet ge zelf opeten." En toen is 't allemaal begonnen. Lieneke werd ziek, doodziek. Ze kon niet meer werken en lag thuis in bed. Op de slaapkamerraam achter 't huis kwam de heks dikwijls kloppen. Lieneke had dan nachtmerries en in haar slaap begon ze te vechten. Ze wou rechtop komen en iets zeggen, maar daarvoor was ze te zwak.

De geburen begonnen contacten met het gezin van Charel en Anneke te vermijden. Een jaar lang kwam er niemand meer op bezoek. Het wantrouwen van de buurt was groot: die van Charel en Anneke mochten niets aanraken of uitleenen, alsof de beheksing besmettelijk zou zijn. Zo stonden er in de tuin elk jaar bonen waarvan het zaad werd verkocht. Dat jaar waren er geen kopers. En toen Sjo tegen Palmenzondag een paar takken palm ging halen, wilden de mensen haar geld niet aannemen. Ten einde raad werd Lieske van de Grens geraadpleegd. Die wist wel raad tegen hekserij en wat meer was, zij had zoiets zelf al meegemaakt. Zij voorspelde dat er op een avond zou worden geklopt op de voordeur. Als dat gebeurde, mocht er niet worden opengedaan of geantwoord. Dan zou de beheksing verbroken worden.

Moeder Anneke en dochter Sjo waren alleen thuis toen er op een avond geklopt werd. Sjo deed direct teken: zwijgen. Opnieuw werd er geklopt. Iemand vroeg de weg naar Hoogstraten. Moeder stond recht om de deur te openen, maar Sjo hield haar uit alle macht tegen. Beiden werden doodsbang, maar er gebeurde verder niets. De beheksing echter was niet verbroken: de kracht van de heks was wellicht te groot. Ook een bezoek aan de paters van Bornem in België bracht geen redding. De ziekte verergerde zelfs. Lieneke hallucineerde: ze zag overal muizen rondlopen in huis en sloeg dan wild met de armen om zich heen. Op die momenten moest je haar flink vasthouden. Ze brulde het uit: de muizen die overal rondkropen moesten en zouden worden gevangen.

Tenslotte werd beslist in Ulicoten een noveen te doen. Negen dagen na elkaar ging Sjo een kaars aansteken en bidden in de kerk. Ze zat dan achteraan op haar vaste plaats: in die tijd werd er op jaarbasis een stoel gehuurd. Tijdens die noveen beleefde Sjo de schrik van haar leven. Er was die dag een begrafenis in de kerk. Naast Sjo kwam iemand zitten: het was de oude heks. Maar Sjo was ervan overtuigd dat niemand anders haar kon zien: het was een schijnge-daante. Sjo dierf bijna niet bewegen. Stokstijf bleef ze zitten, tot de begrafenis

voorbij was. Toen Sjo de kerk verliet, bleef de heks zitten. Ze keek om en grijnsde naar Sjo. "Ja, ja heks", dacht Sjo, "blijft gij maar zitten". Toen de noeven was afgelopen, gebeurde er een echt wonder in het huis van Charel en Anneke. "Moeder", riep Lieneke, "Moeder, nou zie ik den Heiligen Bernardus." "Waar mèske?" "Daar, in de spiegel, hij lacht naar mij" zei ze en toen was ze ineens genezen.

Lieneke kon al vlug weer werken. Een tijd later trouwde ze en verhuisde ze naar Antwerpen. Nu was het de gewoonte dat als iemand het ouderlijk huis verliet, de kafzak van het bed werd leeggemaakt en opgestookt. Groot was de verbazing toen bleek dat Lieneke sinds haar genezing geslapen had op een zak gevuld met gedroogde rozenblaadjes. Niemand wist hier iets van of kon er een zinnige verklaring voor geven.

Daarmee is er echter nog geen einde gekomen aan dit waargebeurde Baarlese heksenverhaal: één keer nog kreeg Lieneke een aanval van bezetenheid. Op een nacht scheurde ze in Antwerpen de lakens van het bed, zo erg ging ze tekeer. Wat bleek achteraf: in Baarle had de oude heks twee mutsaards hout in brand gestoken tegen 't huis in de Oordeelsche Straat. De brandweer was uitgerukt en kon het huis blussen. Voor het oude vrouwke echter kwam de redding te laat: zij kwam om in de vlammen. Zo werd de Baarlese beheksing definitief verbroken door het vuur, net zoals dat gebeurde ten tijde van de beruchte heksenjacht. Met dit verschil echter dat de Baarlese heks berouw toonde en daarom zelf een einde maakte aan haar pesterijen. 't Was dus nog zo geen slechte heks, die van Baarle...

Arme Amalia (26)

A. van Tuij

Ook nu kunnen wij onze serie vervolgen met een stroom van geschenken voorwerpen, want steeds zijn er mensen die oud gebruiksgoed of een leuk stukje gereedschap meebrengen. Om u een idee te geven, noemen wij alle schenkingen van voorwerpen op.

- Ria Laurijssen schonk ons een oud borrelglaasje.
- Wim Smeekens liet ons een geheimzinnig apparaatje bezorgen. Samen met de vaste ploeg 'deskundigen' van de woensdagavond kwamen we er achter dat dit machientje gediend heeft voor het vullen en dichtmaken van cartouchen voor het jachtgeweer.
- Fons Willemsen bezorgde ons een klein devotiestukje: een mapje met foto, tekstboekje en relikwie van een zekere Padie Leopoldo da Castelnuovo, Capucijn.
- Van Jan Laurijssen ontvingen we een nooddrantsoen (een pakje met repen chocolade-achtig 'krachtvoer!') en een pakje puddingpoeder van 'Bergère' het oude vertrouwde Baarlese puddingmerk.
- Een andere keer bracht Fons Willemsen weer wat mee. Hij heeft daar al, lang geleden een gewoonte van gemaakt. Nu was het:
 - * een kaartje met zwarte R en C-knopen.
 - * een asbakje van Zaadhandel Hobbel.
 - * Een zakje blauwsel.
 - * Twee originele plakkerige vliegenvangers.
 - * Twee kaartjes stopwol.
 - * Een klein borduur-oefenlapje.
 - * Een stevig tweedellig bruin-leren kokertje.
 - * Twee schilderijlijsten met wassen reliëfs van Jozef en Maria, rondom versierd met papierplooierwerk en spiegelglasjes. Pure Volkskunst!
- De familie Ragas schonk ons een wijnfles. Het etiket herinnert ons aan de opening van de uitgebreide en vernieuwde Rabobank in 1994. Daarnaast een bierfles van De Koninck die stamt uit 'Antwerpen, Culturele Hoofdstad van Europa, 1993".
- Mevrouw van Eijl-van de Klashorst bracht ook weer een stel fraaie schenkingen in:
 - * Een staande Madonna: een gipsen beeldje in barokstijl.

- * Een sigarenkistje vol kaartjes stopgarens. Het werd nog gebruikt door haar oma. Kun je nagaan!
- * Een barnstenen sigarenpijpje, verpakt in een fraai houten doosje.
- * Een wiegentijkje, wat vroeger gevuld werd met zeegras.
- * Twee mini strijkijzertjes. Ze dateren uit 1925.
- * Een varkensharen borstel van een herenkapper. Die werd al vanaf ca. 1909 gebruikt.
- * Een klein sigarenkistje van het merk 'Frederik Hendrik'.
- * Twee houten pennen uit een eg.
- * Een klein manicure-setje met vier mini-gereedschapjes. Zo'n fraai reis-garnituurtje kostte in 1930 bij V en D 25 centen!
- * Een meerschuilmen pijp, bij opgravingen in Breda boven gehaald.

- De voormalige Werkgroep voor een Zelfstandig Baarle schonk ons uit haar nalatenschap een meterslang spandoek. Het hing op 31 oktober 1995 aan de Remiglustoren om aan het illustere gezelschap dat de enclavegrenzen kwam vastleggen de wens tot zelfstandigheid kenbaar te maken.

- Kent u nog die vaak fraai gevormde en degelijk uitgevoerde carbidlantaarns voor op de fiets of aan het rijtuig?

Wat bleek nou toen de heer Anema laatst op bezoek was; dit type fietslamp was er ook zonder carbid, maar met een kaars erin. Hij bracht een heel fraai exemplaar mee.

- Van Frans Kusters kregen we een holguts. Dit is een vernuftig gevormde beitel waarmee de klompenmaker de klompen hout uit kon hollen.

Beste lezer, u ziet het, we hebben weer een gevarieerde lijst bij elkaar. Er komt beslist wel eens een tentoonstelling waarbij u deze aanwinsten kunt bewonderen.

Alle goede gevers heel hartelijk dank.

Amalia's leesplank (1)

Aanwinsten BiDoC

Vanaf heden zullen we u regelmatig op de hoogte houden van de vele boeken die we geschonken krijgen. Van alle andere schenkingen bent u via Arme Amalia al op de hoogte gebracht gedurende vele jaren. Van de boeken en andere documenten was tot op dit moment geen administratie bijgehouden. Nu BiDoC langzaam gestalte krijgt, wordt ook in die leemte nu voorzien. De administratie van de schenkingen wordt binnen BiDoC bijgehouden door mevrouw L. Luijten. Hieronder de eerste opgave.

'Geschiedenis van de heerlijkheid Asten'
werd door de burgemeester van Asten geschonken tijdens het Brabants Heemkamp.

'Oogst der tijden; keur uit de werken van schrijvers en dichters aller volken en eeuwen'
een geschenk van Gerrit de Jong

'Guldenboek van de Belgische Weerstand'
werd ons geschonken door Fons Keustermans

Van mevrouw van Eijl-van de Klashorst kregen we de volgende boeken, tijdschriften en documenten geschonken:

- Tijdschrift Antiek, jaargang 1971, 1972 en 1973
- Kaart van Brussel anno 1925
- Mapje ansichten van Brugge anno 1925
- Richtlijnen voor de hedendaagsche voeding, een uitgave uit 1941
- Nederlandse Staatscourant 25-9-1968 met de aankondiging van de geboorte van Prins Willem Alexander
- Nederlandse Staatscourant 5-4-1972 een buitengewone editie n.a.v. vastgestelde veranderingen in de Grondwet.
- Nederlandse Staatscourant 19-9-1972, een buitengewone editie met de Troonrede bij de opening van de zitting der Staten-Generaal.
- Nederlandse Staatscourant 10-4-1975, aankondiging van de geboorte van een van de zonen van prinses Margriet.
- Twee postzegel-opbergmapjes van de Postzegel Vereniging 'Tilburg'.
- Kleynen Catechismus of te Christelijke leeringe voor de bisdommen der Provincie van Mechelen.

- Catechismus of te Christelijke Leeringen, gedeyt in vijf delen. Voor de Catholyke Jongheyd van het Aerts-Bisdome en alle de andere Bisdommen der Provincie van Mechelen.

- Prenten van Breda, uitgave van 1967.

Van Louis Verschueren kregen we geschenken:

- Distributie-stamkaart t.n.v. Kok, Anna Maria d.d.. 31-3-1937

- Twee distributiekaarten t.n.v. Cornelissen, Antonius P.M. d.d.. 15-1-1933.

Van Anja Geerts-van Gool ontvingen we:

- Foto's, tekeningen en schetsen van Jef van Gool, beeld- en steenhouwer.

- Documenten betreffende Jef van Gool.

Van Lisette Gulickx-Verachtert ontvingen we:

- Elementaire wellevendheid

- Oefenatlas Azië-Afrika

- Algemene atlas voor België, 1946

- Liturgisch handboek 1e deel, 1946

- Liturgisch handboek 2e deel, 1938

- Nederlandsche stenographie

- Werkschrift godsdienst

- Le Français a l'école primaire flamande, 1946

- Exercices et thèmes français, 1936

- Je parle français, 1948

- Solvège pour Voix de soprano

- Twee receptenboeken van het instituut Heilig Graf Turnhout, 1947

- Misalbum van Lisette Verachtert

- Twee delen van 'Begrippen over handel en handelsdocumenten'

- Voedingsleer

- Boekhouden

Van Ria Laurijssen ontvingen we:

- Kaartjes van geschiedenis

- Ansichtkaarten met bloemen

Van MAVO De La Salle ontvingen we:

- De geschiedenis van de landbouw 1 en 2 van R.K. Boerenbond Ulicoten

- Lijsten met opgaven van leerlingen voor de onderwijsinspectie 1921-1939

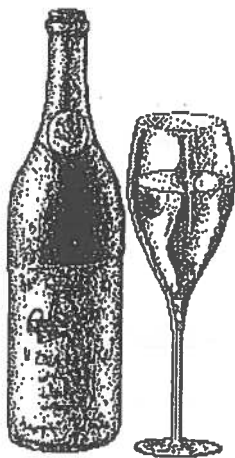
Van J. Swaans ontvingen we:

- Het boek van den gezonden en van den zieken mensch, 1872
- Handboekje bij eene bedevaart van Tilburg en omliggende gemeenten, 1909
- Korte onderrichting over het huwelijk, 1910
- Algemene geschiedenis, 1898
- een aantal devotieprentjes
- verslagboekje over gedrag, vorderingen en kerkbezoek, 1957-58.

Van Bep Marcus ontvingen we het boek:

- Brabant van toen... Midden Brabant, 1979

Dat was de eerste lijst met schenkingen, zoals die werd opgetekend t/m 15 november 1997

Nieuwjaarsreceptie

zondag 4 januari 1998

van 10.30 tot 13.00 uur

Studiereis naar Münster

Herman Janssen

Op 3 en 4 november 1997 ging een afvaardiging van de Werkgroep "350 jaar Vrede van Münster" ter plaatse haar programma voorbereiden. Volgend jaar immers organiseert onze vereniging de Landdag van het Verbond voor Heemkunde. Als ware ambassadeurs van Amalia van Solms vertrokken Oscar Hendriks en Herman Janssen naar Münster. Er werden contacten gelegd en ideeën uitgewisseld. De stad werd verkend, kennis vergaard en tentoonstellingsmateriaal verzameld. Tientallen mensen werden geïnformeerd over de rol die Münster speelde in de Baarlese enclave-geschiedenis. Zowat iedereen met enige naam en faam in Münster kent nu onze dorpen, onze heemkundekring en weet waarmee wij bezig zijn.

Het programma zat overvol, dat bewijst volgend schema: maandag 3:

- 10.00u vertrek en 12.30u aankomst. Inchecken in Jügendgästehaus Aasee en middagmaal.

- 13.30u te voet naar het centrum van de stad en naar de dienst Stadtwerbung und Turistik.

- 15.30u Stadtarchiv

- 17.00u Staatsarchiv

- 18.15u Aschendorf Verlag

- 18.45u avondeten in de jeugdherberg

- 19.30u Plattdeutscher Gesprächskreis: lezing en nabeschouwing

- 23.00u terug naar de jeugdherberg

dinsdag 4:

- 08.15u ontbijt en vertrek uit de jeugdherberg

- 09.15u Westfälische Heimatbunde

- 10.15u Staatsarchiv

- 11.40u Projektgruppe 350 Jahre Westfälischer Friede (coördinerende stadsdienst)

- 13.00u stadswandeling met gids: o.a. de Friedenssaal (en een snelle middaghap)

- 14.30u Landesmuseum

- 15.30u Zentrum für Niederlande-studien

- 18.00u avondmaal in Brauerei Pinkus Müller

- 19.15u vertrek en aankomst kort na 22.00u

In Van Wirskaante '98 nr.1 vertellen we iets meer over de Vrede van Münster zelf en over het belang ervan voor onze gemeenschap.

BiDoC, een stand van zaken

Graag willen we de leden tussentijds op de hoogte brengen van het werk van het team dat nu al anderhalf jaar aan het ontsluiten van alle documentaire informatie werkt. Toch is het al ruim twee jaar geleden dat het initiatief werd genomen om tot de ontsluiting van al het bibliotheek en documentatiemateriaal van onze Heemkundekring te komen.

Drie jaar geleden alweer waren Gerrit en Jo Jansen samen met Wout en Liza van den Broek de eersten die begonnen met plak- en knipwerk ten behoeve van de heemkundekring. Zij knipten inmiddels duizenden overlijdensadvertenties uit de regionale dagbladen en plakten die systematisch op. Jo en Gerrit zijn nog steeds elke maandagochtend in de weer met deze advertenties. Sinds twee jaar is in dit werk ook weer wat meer structuur gekomen. Nu worden de dagbladen systematisch ingezameld en door Nicole Ragas geknipt op advertenties, maar ook op alle berichten die over Baarle zijn verschenen. Zo kregen we onlangs nog van de heer Willemsen van de Oude Baan een complete collectie oude jaargangen van Ons Weekblad. Die zijn inmiddels helemaal verknipt en hebben weer duizenden artikelen en berichten over Baarlese zaken opgeleverd.

Sinds twee jaar is er nu een heus team aan het werk met de informatie voor BiDoC. Dit team bestaat naast de al eerder genoemde personen uit de heer en mevrouw Landman, mevrouw Luijten, Piet van der Flaas, Joop Godschalk en Ed Ragas. Daarnaast ondervindt het team ondersteuning van Ria Laurijssen (en haar moeder) die de verzamelde advertenties netjes knippen en alfabetiseren. Daarnaast heeft Ria een heel grote collectie aangelegd van alle geboorteadvertenties, die ook in BiDoC zullen worden opgenomen. Fons Willemsen, Ad Jacobs, Stan van Gils, familie Greten, familie Kennis, familie Govaerts, Bep Marcus verzamelen allerlei kranten die geknipt kunnen worden. Zo hebben we de berg informatie die er al was over Baarle al danig uitgebreid en moet er alleen nog meer werk verzet worden.

Op de maandagochtend tussen 10.00 en 13.00 uur wordt er met man en macht aan BiDoC gewerkt. Eigenlijk zouden we nog best wat handige handen kunnen gebruiken. Wel een waarschuwing vooraf; op de maandagochtend wordt er echt gewerkt. Niet dat we geen tijd hebben voor een grapje of een gesprekje, maar er moet gewoon werk verzet worden. We zijn op zoek naar

leden die op de maandagochtend serieus willen meewerken aan het eigen Bibliotheek en Documentatie Centrum van onze Heemkundekring. Mocht u er zin hebben om onder dit werk een jaartje uw schouders te zetten, dan bent u van harte welkom.

Wat zal BiDoC straks te bieden hebben?

BiDoC is straks de verzamelplaats van heel veel informatie over personen en zaken uit Baarle en haar kerkdorpen. Zoals Ed Ragas het noemde: 'straks zal BiDoC het geheugen van Baarle zijn.' Sommige bestuursleden brengen dit al naar buiten, maar we zijn nog niet zover dat heeft u hierboven al kunnen lezen.

Toch zal BiDoC straks inderdaad het papieren geheugen zijn van Baarle. Niet van oude stukken, zoals we die in de gemeente-archieven vinden, maar wel van materiaal dat over Baarle verschenen is in deze eeuw. En dat is heel wat, dat mag u van ons aannemen. Wat kunt u straks vinden in ons BiDoC? Het antwoord is heel kort: alle documentaire informatie. Naast alle tijdschrift- en dagbladartikelen over Baarle zult u straks ook advertenties van Baarlese bedrijven in ons archief terugvinden. Ook is er een uitgebreid personen-register aangelegd. Hierin vindt u artikelen over bepaalde personen, maar ook over gouden en diamanten bruidsparen en foto's van bepaalde personen. Ook is er inmiddels al een aardige bibliotheek gevormd. We hebben boeken over de meest uiteenlopende heemkundige onderwerpen, maar ook over algemene historie en dan meer speciaal over Noord-Brabant en de Kempen.

Verder verzamelen we ook gemeentelijke informatie in ons archief. Van archivaris Zom hebben we een bijna complete collectie Provinciebladen gekregen met daarin de informatie van provinciale besluiten van Noord-Brabant sinds 1816. Voor stamboomonderzoekers hebben we een kopie van alle doop-, trouw- en begraafregisters van Baarle van 1616 tot 1797. Daarnaast een hele collectie overlijdensadvertenties en rouwbrieven sinds 1989.

Naast de boeken hebben we ook een uitgebreide verzameling van tijdschriften die voor Heemkundig onderzoek belangrijk zijn. Ook posters, kaarten en ander plaatwerk wordt in BiDoC bewaard. Naast alle geschreven woorden verzamelen we ook dia's, films, video's, geluidsbanden en -cassettes als Baarle of een van de kerkdorpen daarin een rol speelt. En uiteraard zit het eigen archief van de heemkundekring veilig opgeborgen in BiDoC. Kortom je kunt het zo gek niet bedenken of we bewaren het wel. Uiteraard moet het wel over Baarle gaan of met heemkunde te maken hebben. Voor algemeen leeswerk kun je nog altijd het beste bij de Openbare Bibliotheek terecht.

Toen BiDoC werd opgezet, is ook direct gezegd dat dit materiaal als het eenmaal allemaal geordend is, toegankelijk moet zijn voor leden en niet-leden die historisch onderzoek verrichten. In een van de eerste vergaderingen van BiDoC heeft Ed Ragas al direct aangeboden om tegen die tijd BiDoC elke zaterdagochtend tussen 10.00 en 13.00 uur open te houden voor onderzoek.

We hopen nu dat BiDoC in het najaar 1998 officieel geopend zal kunnen worden.

Werkgroep BiDoC.

Activiteitenkalender 1998-1999

Terugkijkend op het voorbije werkjaar, dankt de Activiteitencommissie alle leden die meehielpen bij de organisatie van één of meerdere activiteiten. Vooral voor de tentoonstellingen moesten we een beroep doen op heel wat bereidwilligen. Het uitgebreide en gevarieerde programma werd gezien de ruime belangstelling zeer gewaardeerd. Daarom werd er aan het concept van de kalender weinig gesleuteld.

Tijdens de wintermaanden februari en maart verzorgen we geen tentoonstellingen zodat de Benedenzaal voor allerlei andere activiteiten beschikbaar is, bijvoorbeeld voor het volgen van een cursus boekbinden. Dhr. Fons Willemsen is bereid gevonden om in 5 lessen zijn ervaringen terzake met anderen te delen. Gekozen werd voor een kleine groep van maximaal 6 cursisten. Wie zijn jaargangen "Van Wirskaante" zelf wil inbinden, wacht dus best niet te lang met het inschrijven.

Verder willen we alvast de aandacht trekken op onze dia- en filmavond van 18 februari, die geheel in het teken zal staan van de natuur in ons eigen heem. Mogelijk kan bij voldoende belangstelling ter gelegenheid van deze avond een werkgroep Natuur en Landschap worden opgericht. Op 15 maart organiseren we in de Benedenzaal de tweede editie van Amalia's kunst of nep. Opnieuw kunnen allerlei voorwerpen worden getaxeerd door een panel van deskundigen.

Januari

- zon 04 10.30-13.00u Open-zondag met nieuwjaarsreceptie
 zon 04 10.30-16.00u Dubbeltentoonstelling "Baarlese dorpszichten" en
 "miniatuurtractors"
 zon 25 13.00-18.00u Nationaal Oorlogs- en verzetsmuseum in Overloon
 (eigen vervoer)

Februari

- zon 01 10.30-13.00u Open-zondag
 zon 01 10.30-16.00u Dubbeltentoonstelling "Baarlese dorpszichten" en
 "miniatuurtractors"
 wo 18 20.00-21.30u Dia- en filmavond over de natuur in ons heem
 wo 25 20.00-21.30u Cursus boekbinden: Fons Willemsen met max. 6
 deelnemers (les 1)
 do 26 20.00u Algemene Ledenvergadering

Maart

- zon 01 10.30-13.00u Open-zondag.
 wo 04 20.00-21.30u Cursus boekbinden (les 2)
 wo 11 20.00-21.30u Cursus boekbinden (les 3)
 zon 15 13.30-16.30u Amalia's kunst of nep
 wo 18 20.00-21.30u Cursus boekbinden (les 4)
 zon 22 08.00u Vroege vogeltocht (weidevogels)
 wo 25 20.00-21.30u Cursus boekbinden (les 5)

April

- zon 05 10.30-13.00u Open-zondag. Opening tentoonstelling "800 jaar
 enclaves".
 zon 05 10.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"
 zon 12 13.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"
 zon 19 13.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves" (opening
 toeristisch seizoen)
 za 25 13.30-17.00u Geleide fietstocht naar Weelde
 zon 26 13.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"

Mei

- zon 03 10.30-13.00u Open-zondag.
 zon 03 10.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"
 za 09 Landelijke fietsdag met o.a. aangepaste Nisbeeldenroute
 za 09 18.30-21.00u Avondwandeling in de Krommenhoek
 zon 17 05.30u Vroege vogeltocht (zangvogels)

Juni

- zon 07 10.30-13.00u Open-zondag.
 zon 07 10.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"
 za 20 09.00-18.00u Heemreis naar Oudenbosch en de voormalige enclavedorpen Zundert en Sprundel

Juli

- zon 05 10.30-13.00u Open-zondag.
 zon 05 10.30-13.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"
 wo 15 19.00-21.00u Geleide fietstocht met als thema: "de enclaves"
 29juli-1augustus 50ste Brabants Heemkamp in Biezenmortel

Augustus

- zon 02 10.30-13.00u Open-zondag.
 zon 02 10.30-16.00u Tentoonstelling "800 jaar enclaves"
 za 15 10.00-18.00u zesde Lokale Heemdag

September

- zon 06 10.30-13.00u Open-zondag en presentatie heemkalender
 za 12 13.00-16.00u Opening tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster"
 zon 13 13.00-16.00u Tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster"
 zon 20 13.00-16.00u Tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster"
 za 26 08.45u Lange wandeling ten zuiden van Zondereigen

Oktober

- za 03 10.00-18.00u Landdag met als thema "350 jaar Vrede van Munster"
 zon 04 10.30-13.00u Open-zondag.
 zon 04 10.30-16.00u Tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster"
 vrij 09 19.00-22.00u Tweede heksenwandeling
 vrij 16 19.30u Lokale heemquiz Baarle "1000 + 6"

November

- zon 01 10.30-13.00u Open-zondag.
zon 01 10.30-16.00u Tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster"
(?) Deelname regionale heemkwis

December

- zon 06 10.30-13.00u Open-zondag. Sinterklaas in het Heemhuis
zon 06 10.30-16.00u Tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster"
zon 13 14.30u Lezing Fekke van Dijk
di 15 20.00u Lezing Fekke van Dijk

Januari 1999

- zon 03 10.30-13.00u Open-zondag met nieuwjaarsreceptie.
zon 03 10.30-16.00u Tentoonstelling "350 jaar Vrede van Munster" open-
16u.
ma 25 20.00u Lezing

Februari 1999

- zon 07 10.30-13.00u Open-zondag.
zon 21 13.00-18.00u Museum voor Religieuze Kunst in Uden (eigen
vervoer)
do 25 20.00u Algemene Ledenvergadering

29 september jl.

Lezing door kolonel b.d. A.P. de Jong

door P. van der Flaas

Hoe Baarle tweemaal aan de oorlogswals ontsnapte, zonder het zelf te weten. Dat was de titel van een lezing over de maanden na de bevrijding van Baarle. Voor deze lezing in zaal De Zwaan in Castelré bestond veel belangstelling. Na een korte terugblik op de plaatselijke oorlogsgeschiedschrijving, zoals bijvoorbeeld door Piet Geerts uit Ulicoten met zijn tweedelig werk over de jaren 1940-1946. Hij beschreef de wijze waarop de bezetter de bevolking steeds verder uitperste en in de houdgreep hield alsmede de bijna dramatische bevrijding en de nasleep ervan.

Ook het boek van J. Festraets over de bevrijding, heet van de naald beschreven en met een woede over het onrecht ons gedurende de vijf jaar van bezetting aangedaan. Festraets is persoonlijk naar alle uithoeken van onze gemeentes gegaan om in gesprekken met de inwoners erachter te komen wat zich gedurende de vier weken van de bevrijding heeft afgespeeld. Het zijn boekwerken die in geen enkel gezin mogen ontbreken.

De Jong schetste dan de bevrijding van Zondereigen op 1 oktober 1944 door de Polen die daarbij enorme verliezen leden. Vooral het verlies aan tanks was enorm. De Duitsers hadden zich rondom Baarle versterkt met o.a. het personeel en de instructeurs van de opleidingsinstituten in Leopoldsburg en Brasschaat die inmiddels door de geallieerden onder de voet waren gelopen. De zeer ervaren instructeurs werden herplaatst bij afdelingen 88-mm geschut en bij de Jagdpanzerbrigades. Ieder schot dat deze ervaren mannen afschoten, was dan ook raak. Dat ondervonden de Polen die de met hun tanks de Zondereigense brug overstaken.

De Polen raakten ook door hun voorraden heen, zodat ze verplicht waren om bijna vier weken in Baarle te blijven. De Duitsers haalden Kurt Chill met zijn 85^e Divisie op 5 oktober 1944 weer naar het front bij Goirle. Ook werden twee bataljons para's van het 6^e Regiment ingezet in het gebied rond Baarle. Op 6 oktober 1944 deed een Regiment van de 245^e I.D. (Infanterie Division) een aanval richting Poppel, maar deze aanval werd afgeslagen. De Polen deden een tegenaanval ten noordwesten van Alphen. Dit kostte hen drie tanks. Die stonden kapotgeschoten in de Zandstraat.

Inmiddels kregen de Duitsers aanvulling van munitie die per trein via Tilburg werd aangevoerd. Daar werden ruim 10.000 granaten gelost en verdeeld over het front lopende van de Druisdijk via Boslust, Groot Bedaf, Maerle en Aerle tot aan de weg Goirle-Poppel. De aanval van twee Duitse Divisies begon met een oorverdovende mortier en artilleriebeschieting. Horen en zien vergingen je. Zowel de Polen als de Engelsen werden twee kilometer teruggeworpen langs het hele front. Door alle reserves in de strijd te werpen, konden de geallieerden slechts met de grootste moeite deze Duitse aanval tot staan brengen. De Duitse paratroepen leden enorme verliezen. Canadese mortierschutters hadden een waar bloedbad aangericht. In het centrum van Poppel was het erbarmelijk huilen van de gewonden zelfs te horen. De Engelsen verloren rond Poppel, 2 tanks, 3 gepantserde verkenningsvoertuigen en een jeep. Die waren allemaal onbeschadigd in handen van de Duitsers gevallen. Deze werden door de Duitsers met heel veel trots geplaatst op het sportpark aan de Goirleseweg. De Duitsers lasten een wapenstilstand in om hun vele gewonden en doden af te kunnen voeren. Enkele uren later werden de Duitsers weer teruggeslagen naar hun oorspronkelijke posities.

Ook Bedaf was heel even weer in handen van de Duitsers geweest. Mijn broer was in 1944 gehuwd met een Goirlese en had veel gronden in de buurt van Nieuwkerk liggen. Hij heeft veel gesneuvelde soldaten opgehaald en mee helpen begraven. Ook aan mijnen zoeken, heeft hij zijn steentje bijgedragen. Het was tenslotte ook in zijn belang. Hij vertelde dat je aan de verwondingen van de soldaten kon zien dat er zich in deze donkere bossen veel man-tot-man gevechten hadden afgespeeld. Dat was de eerste keer na de bevrijding dat Baarle aan een herbezetting ontsnapte.

December 1944

In een gebied tegenover de Biesbosch lagen circa 16.000 man Duitse troepen gereed om met boten het water over te steken en om van daaruit naar Antwerpen door te stoten. Een zekere Jan de Rooij uit Sprang Capelle had dit doorgeseind naar de geallieerden. Met Kerst 1944 trok door ons Baarle een onafzienbare kolonne tanks richting Breda. Ze waren allemaal wit overgespoten. Met hun blauwe lichten reden ze met een onderlinge afstand van ca. 2 meter, dreunend richting Biesbosch. Daar begon een beschieting van de Duitse troepen aan de overzijde van het water.

Oorspronkelijk hadden de Duitsers veel meer troepen en materieel samen gebracht boven de rivieren voor een beoogde aanval op Antwerpen. Die aanval

zou tussen Breda en Tilburg door richting Antwerpen gaan. Generaal Student had de leiding voor deze aanval. En Student zou geen Student zijn als hij ook geen paratroepen zou inzetten. Volgens het plan zouden die landen net beneden de rijksweg Breda-Tilburg. Helaas voor hem moest hij een groot deel van zijn troepen en ook nog eens materiaal waaronder 1.800 vrachtwagens, afstaan ten behoeve van de slag in de Ardennen.

De boerderij van waaruit Jan de Rooij zijn noodkreet uitzond werd door de Duitsers gevonden en omsingeld. Vijf onschuldigen werden gearresteerd. Jan de Rooij zelf was er niet meer. Toen Jan de arrestatie vernam, heeft hij zich bij de Duitsers gemeld. Hij werd tenslotte doodgemarteld. Dankzij deze eenvoudige schoenmaker werd dit vermetele Duitse plan, dat anders duizenden slachtoffers zou hebben gekost, in de kiem gesmoord. Baarle ontsnapte voor de tweede maal aan de oorlogswals.

Ik herinner me nog die Kerstnacht toen honderden tanks afgewisseld door vrachtwagens met munitie, ziekenwagens enz. langs ons huis dreunden. Poolse en Engelse soldaten die aan het kerstmaal zaten werden ijlings in de koude nacht verzameld en moesten zich gaan ingraven bij o.a. het Wilhelminakanaal. De klok die van slag raakte door het gedreun en het schudden van de muren, werd door mijn vader van de haak gepakt en op tafel gelegd. Ik stond buiten langs de weg om dit schouwspel gade te slaan en werd bevangen door de hitte en de stank die deze kolossen verspreidden. Af en toe vloog een stuk chocolade of een pakje sigaretten, dat me werd toegeworpen, door de lucht. Dit zijn herinneringen die me bij zijn gebleven.

Dit is in het kort een verslag van de leerzame lezing van ons lid A.P. de Jong, aangevuld met enkele persoonlijke herinneringen. Velen van onze leden kijken dan ook verwachtingsvol uit naar een vervolg van de geschiedenis over de Tweede Wereldoorlog.

Oorlogsmuseum in Oostburg

P. van der Flaas

Zaterdag 27 september jl. gingen Jan van de Heyning en ondergetekende via Groede naar het Oorlogsmuseum in Oostburg. Ik moet eerlijk bekennen, zelden heb ik in zo'n beperkte ruimte zo'n uitgebreide collectie oorlogsmateriaal bijeen gezien. Foto's, dagboeken, oorlogsgeld en onderscheidingen. Ik heb in mijn leven nog nooit zo'n assortiment steekwapens bijeen gezien als daar in dat kleine privé-museum.

Er stond ook een smidsvuur compleet met hoefijzers, rijzadels, karrewielen enz. Zeker dertig etalagepoppen stonden hier aangekleed met diverse uniformen. Zo was er een compleet uniform van een Nederlands officier, zoals dat in mei 1940 werd gedragen. Ook was er een compleet uitgedoste Poolse soldaat inclusief een stengun. De Polen hebben namelijk voordat ze naar Baarle kwamen eerst Oost Zeeuws-Vlaanderen bevrijd.

Wij hebben onze ogen uitgekeken. Er waren voor ons vele verrassingen. We konden ook vragen wat we wilden. De eigenaar had overal een deskundig antwoord op.

Wij vinden dit museum een aanrader voor een ieder die geïnteresseerd is in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Het museum is geopend op iedere zaterdag van begin mei tot eind september.

Men vindt dit museum op het volgende adres:

Onderstad 16,

4501 JB Oostburg,

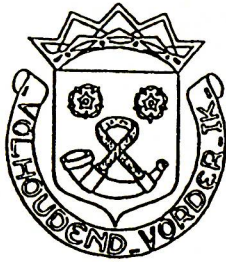
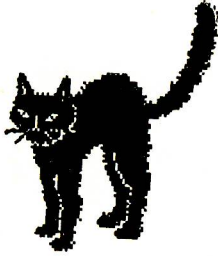
Telefoon: 0117-452816.

DRAAGBARE WATERBRON.

Natuurlijk mineraalwater in een handig, licht, 2-literpak. Niet van plastic, maar van karton, zonder stoffen die het milieu aantasten. Een over-

vloedige bron zuiver, natuurlijk
mineraalwater zonder koolzuur. **BAR-LE-DUC**

heemkundekring 'Amalia van Sobns'
kerkstraat 4,
2387 baarle-herzog

van wirskaaante